

U iščekivanju

Ostvarivanje pravde za slučajeve ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida na kantonalnim i okružnim sudovima u Bosni i Hercegovini

Copyright © 2008 Human Rights Watch
All rights reserved.
Printed in the United States of America
ISBN: 1-56432-342-0
Cover design by Rafael Jimenez

Human Rights Watch
350 Fifth Avenue, 34th floor
New York, NY 10118-3299 USA
Tel: +1 212 290 4700, Fax: +1 212 736 1300
hrwnyc@hrw.org

Poststraße 4-5
10178 Berlin, Germany
Tel: +49 30 2593 06-10, Fax: +49 30 2593 0629
berlin@hrw.org

Avenue des Gaulois, 7
1040 Brussels, Belgium
Tel: + 32 (2) 732 2009, Fax: + 32 (2) 732 0471
hrwbe@hrw.org

64-66 Rue de Lausanne
1202 Geneva, Switzerland
Tel: +41 22 738 0481, Fax: +41 22 738 1791
hrwgva@hrw.org

2-12 Pentonville Road, 2nd Floor
London N1 9HF, UK
Tel: +44 20 7713 1995, Fax: +44 20 7713 1800
hrwuk@hrw.org

27 Rue de Lisbonne
75008 Paris, France
Tel: +33 (1)43 59 55 35, Fax: +33 (1) 43 59 55 22
paris@hrw.org

1630 Connecticut Avenue, N.W., Suite 500
Washington, DC 20009 USA
Tel: +1 202 612 4321, Fax: +1 202 612 4333
hrwdc@hrw.org

Web Site Address: <http://www.hrw.org>

U iščekivanju

Ostvarivanje pravde za slučajeve ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida na kantonalnim i okružnim sudovima u Bosni i Hercegovini

I. Uvod	1
Metodologija rada.....	5
II. Značaj provođenja suđenja u kantonalnim i okružnim sudovima	6
III. Evolucija sadašnjeg pravnog okvira	8
A. „Pravila puta“	8
B. Uspostava Suda Bosne i Hercegovine i pregled predmeta	8
1. Poteškoće pri procesu pregledanja slučajeva i pogledu kriterija za određivanje osjetljivosti predmeta.....	10
2. Nedostatak jasnoće u pogledu kriterija za određivanje osjetljivosti predmeta	12
C. Izmjene pravnog sistema i reforme sudova i tužilaštava	13
D. Neodređen broj postojećih predmeta	15
IV. Osoblje i specijalizacija sudija i tužilaca	17
A. Potrebni broj sudija	17
B. Nedostatak osoblja u tužilaštvima	18
V. Istrage	21
A. Nedostatak specijaliziranih istražitelja u tužilaštvima.....	21
B. Saradnja između policijskih snaga preko međuentitetske linije razgraničenja tokom istraga.....	21
C. Ograničene mogućnosti policije da provede istražne radnje	22
D. Saradnja između tužilaca i policije u provođenju istraga	23
VI. Dokazi	24
A. Poteškoće u korištenju dokaza iz ratnog perioda	24
B. Razmjena dokaza sa Sudom BiH	24
C. Korištenje dokaza MKSJ-a	25
D. Korištenje dokaza NVO-a	26
E. Dodatna zabrinutost po pitanju izvora dokaza	28

VII. Svjedoci	29
A. Nedostatak službi za zaštitu svjedoka	29
B. Nedostatak programa za zaštitu svjedoka	33
C. Zamor svjedoka	35
D. Izgradnja povjerenja između tužilaca i žrtava	36
VIII. Prepreke u izvođenju optuženika pred sud	38
A. Pozivi za sud i nezadržavanje u pritvoru	38
B. Regionalna saradnja i nepostojanje okvira za izručenja	39
IX. Odbrana	41
A. Obuka i sredstva za branioce	41
B. Plaćanje troškova branilaca	43
X. Harmonizacija zakona/Upotreba međunarodnog presedana	44
A. Harmonizacija zakona	44
B. Neprimjenjivanje međunarodnog presedana	47
C. Odgovarajuća klasifikacija zločina koji krše međunarodno pravo.....	49
D. Važnost dosljednog pravnog pristupa slučajevima.....	49
XI. Svijest javnosti/Aktivnosti otvaranje prema zajednici (<i>Outreach</i>)	51
XII. Prijedlozi za reformu	55
XIII. Preporuke	58
Za tužioce u Republici Srpskoj i Federaciji BiH.....	58
Za pravosuđe Republike Srpske i Federacije	58
Za policiju Republike Srpske i Federacije	59
Za vlade Republike Srpske i Federacije.....	59
Za Visoko sudsko i tužilačko vijeće	60
Za Posebni odjel za ratne zločine Tužilaštva Bosne i Hercegovine	60
Za Odjel krivične odbrane	60
Za vladu Bosne i Hercegovine	60
Za vlade Srbije, Crne Gore i Hrvatske	61
Za međunarodnu zajednicu.....	61
Zahvale	62

I. Uvod

Od okončanja konflikta u Bosni i Hercegovini,¹ prije više od dvanaest godina, Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) je ostvario značajan napredak u pogledu sudskog procesuiranja mnogih od vodećih ličnosti odgovornih za zločine počinjene tokom rata u periodu 1992.-1995. godine. Ti zločini su uključivali rasprostranjene i ozbiljne zločine protiv civila, ratnih zarobljenika i civilne imovine. Ubijanja, mučenja, silovanja, nasilno protjerivanje, te napadi bez izbora ciljeva i namjerni napadi na civilne ciljeve su bili uobičajeni. Iako je nekolicina ključnih optuženika još uvijek na slobodi, sudski procesi MKSJ-a su poslali snažnu poruku da vođe, koje su odgovorne za počinjene ratne zločine, zločine protiv čovječnosti i genocid, moraju biti izvedeni pred lice pravde za te zločine.

Osnivanje MKSJ-ja, međutim, nije imalo za namjeru da „onemogući ili spriječi“ domaća suđenja za zločine regulirane međunarodnim pravom.² Šta više, do kraja svog mandata MKSJ će sudski procesuirati samo relativno mali broj počinitelja. U isto vrijeme, iz razloga koji su detaljno navedeni u ovom izvještaju, dosadašnji napredak u naporima u BiH u osiguravanju da i preostali počinioци snose pravnu odgovornost za svoja djela bio je ograničen. Kao posljedica ovoga, dugi niz godina nakon sukoba, nekoliko hiljada krivičnih prijava počinjenih tokom rata u BiH još uvijek su nerazriješeni. Ovih predmeta mogu se odnositi na izuzetno teške zločine i veliki broj lica direktno odgovornih za činjenje tih zvjerstava. Žrtve zločina i njihove porodice već više od jedne decenije čekaju da vide pravdu na djelu. Uspostavom MKSJ-ja, međunarodna zajednica se obavezala prema žrtvama da će privedi počinioce pred lice pravde. Od ključnog je značaja da vlasti u BiH i međunarodna zajednica poduzmu sve neophodne korake kako bi ispoštovali tu obavezu.

Suđenja za ratne zločine, zločine protiv čovječnosti i genocid održavaju se u dva BiH entiteta: Republici Srpskoj (RS) i Federaciji Bosne i Hercegovine (Federacija), međutim, ovi sudski procesi, pred kantonalnim sudovima (u Federaciji) i okružnim sudovima (u Republici Srpskoj), su napredovali veoma sporo u godinama po okončanju rata. Ovaj problem je u velikoj mjeri rezultat nedostatka političke volje da se rješavaju osjetljivi predmeti kao što su predmeti ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida, a pogotovo predmeti u slučaju u kojem su počinioци zločina pripadnici većinske etničke skupine na tom području.³ Do

¹ U nastavku teksta BiH.

² Izvještaj Generalnog sekretara u skladu sa paragrafom 2, rezolucije 808 Vijeća sigurnosti (1993) (S/25704), Glava II, član 8D, stav 64.

³ Vidi Human Rights Watch, *Pravda u opasnosti: Suđenja za ratne zločine U Hrvatskoj, Bosni I Hercegovini, i Srbiji I Crnoj Gori*, vol. 16, br. 7(D), oktobar 2004, <http://hrw.org/reports/2004/icty1004/>, str. 5-6.

novembra 2005. godine, tačno jednu deceniju poslije rata, u Republici Srpskoj su provedena samo dva takva suđenja. Napredak u rješavanju takvih predmeta u Federaciji je bio znatno veći, ali još uvijek nedovoljan da bi se pozamašan broj preostalih predmeta mogao riješiti u razumnom roku.

Iz nekoliko razloga dinamika rada pravosudnih sistema u oba entiteta se u posljednjih nekoliko godina počela povećavati.⁴ Do danas, tužioci u Republici Srpskoj su podigli ukupno 18 optužnica za zločine počinjene tokom rata. U 7 od njih okružni sudovi su već donijeli presude, dok su 3 predmeta još uvijek u proceduri.⁵ U Federaciji su kantonalni sudovi donijeli ukupno 144 presude, a 25 predmeta su još uvijek u proceduri.⁶

Odjel za ratne zločine uspostavljen u sastavu Suda Bosne i Hercegovine (u nastavku teksta Sud BiH) 2005. godine, je u ovome odigrao značajnu ulogu.⁷ Pored toga što su proveli veliki broj suđenja, tužioci u Tužilaštvu Bosne i Hercegovine⁸ koji praksaju u Odjelu za ratne zločine su odigrali značajnu ulogu u procesu revizije predmeta koji onda mogu biti procesuirani na kantonalnim i okružnim sudovima. Za nadati se da će ti skorašnji pomaci, koji doprinose uspješnom okončavanju suđenja, pomoći u razvijanju političke volje u oba entiteta da ispune zadaću provođenja sudskih procesa za predmete zločina reguliranih međunarodnim pravom.

Predviđeno je da Odjel za ratne zločine procesuiraj najveći dio visokoprofiliranih slučajeva, dok bi kantonalni i okružni sudovi proveli suđenja za većinu predmeta zločina počinjenih tokom rata u BiH. Pravosudni sistemi u oba entiteta, uključujući kantonalne i okružne sudove, suočavaju se sa velikim poteškoćama kod procesuiranja ovakvih predmeta. Ako se te poteškoće uskoro ne otklone postoji opasnost da će dvostepeni pravosudni sistem postati mnogo krući, u smislu da će međunarodni i državni sud efikasno procesuirati svoje predmete, dok će suđenja u predmetima koji su prepušteni entitetskim pravosudnim sistemima posustajati. Ovo bi napravilo neprihvatljiv „prostor za nekažnjavanje“ za mnoge počinitelje teških zločina.

⁴ Human Rights Watch, *Šansa za pravdu: Procesuiranje ratnih zločina u bosanskoj Republici Srpskoj*, vol. 18, br. 3(D), mart 2006, <http://hrw.org/reports/2006/bosnia0306/>.

⁵ E-mail korespondencija između Kancelarije glavnog tužioca Republike Srpske i Human Rights Watch-a od 25. mart 2008.

⁶ E-mail korespondencija između Ureda glavnog tužioca Federacije BiH i Human Rights Watch-a od 4. juni 2008.

⁷ Vidi Human Rights Watch, *Sužavanje prostora nekažnjavanja: Sudski postupci pred Odjelom za ratne zločine u Bosni i Hercegovini*, vol. 19, br. 1(D), februar 2007, <http://hrw.org/reports/2007/ij0207/>; *U potrazi za pravdom: Odjel za ratne zločine u Bosni i Hercegovini*, vol. 18, br. 1(D), februar 2006, <http://hrw.org/reports/2006/ij0206/>.

⁸ U nastavku teksta državno tužilaštvo.

U kantonalnim i okružnim sudskim sistemima mnoge od tih poteškoća su praktične prirode, poput:

- ograničeni resursi tužilaštava, što uključuje ograničen broj tužilaca koji su specijalizirani da procesuiraju ratne zločine, zločine protiv čovječnosti i genocid, te generalno nedovoljan broj tužilaca i pomoćnog osoblja;
- nedostatak specijaliziranosti i stručnosti među braniocima; te
- nedostatak programa zaštite svjedoka i podrške svjedocima.

Ostale poteškoće graniče sa političkim faktorima, poput:

- problemi koji proizilaze iz nedostatka sposobnosti ili volje policijskih snaga da istraže zločine i slabe saradnje između policije i tužilaštava;
- sudovi širom BiH koriste različite krivične zakonike;
- neuspjeh u privođenju i pritvaranju osumnjičenih i nedostatak pravnog okvira susjednim zemljama za izručivanje osumnjičenih;
- tužiocima ne koriste sve raspoložive izvore dokaza;
- tužilaštva i sudovi ne pozivaju se na relevantne međunarodne presedane, uključujući i presude MKSJ-ja, i ne primjenjuju ih;
- nedostatak povjerenja između nekih tužilaca i samih žrtava, što je dodatno pogoršano nedostatkom inicijative da se dopre do svjedoka;
- potreba za više saradnje i komunikacije između državnih i entitetskih vlasti.

A tu je još i niz drugih poteškoća koje predstavljaju kako praktične tako političke izazove, konkretno:

- veliki broj nerazriješenih predmeta; i
- nedostatak specijaliziranih istražitelja zaduženih za pripremu optužnica.

Na osnovu istraživanja provedenih za potrebe ovog izvještaja, Human Rights Watch smatra da je neophodno poduzeti nekoliko ključnih koraka kako bi se u Federaciji i Republici Srpskoj provodila pravedna i efikasna suđenja za zločine regulirane međunarodnim pravom.

Što se tiče resursa i organizacije, mora se povećati broj kantonalnih i okružnih tužilaca, a tim tužiocima omogućiti da se specijaliziraju za rad na predmetima ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida. Tužilaštvima se mora dodijeliti odgovarajući broj pomoćnog osoblja kao što su saradnici i pripravnici. Sudijama, tužiocima, braniocima i policijskim snagama se mora osigurati odgovarajuća obuka iz primjene međunarodnog prava i provođenja istražnih radnji u predmetima zločina reguliranih međunarodnim pravom. Moraju se osigurati adekvatne prostorije i osoblje za efikasno provođenje programa zaštite svjedoka i podrške

svjedocima. Nastojanja koja se ulažu u reformu policijskih snaga bi morala obuhvatiti procjenu sposobnosti i tome primjerenu obuku policajaca koji učestvuju u istražnim radnjama u predmetima zločina počinjenih tokom rata.

Kada su u pitanju praktični aspekti obavljanja ovih zadataka i uzajamne saradnje, predstavnici BiH i entitetskih vlasti moraju zajednički raditi na usklađivanju zakona koji se primjenjuju u predmetima ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida u različitim dijelovima zemlje. Tužiocima bi morali razmotriti mogućnost da se osumnjičeni privedu i pritvore kada je to neophodno. Tužiocima bi trebali koristiti dokaze iz izvora kao što su Sud BiH, MKSJ, te nevladine organizacije (NVO). Tužilaštva i sudovi bi trebali više primjenjivati međunarodno pravo i uzimati u obzir presedane međunarodnih sudova kao što je MKSJ. Tužilaštva, policijske strukture i svi ostali koji su uključeni u ova suđenja bi trebali više učestvovati, pa čak i inicirati komunikaciju sa javnošću u cilju podizanja njihove svijesti o ovim sudskim procesima i izgrađivanju uzajamnog povjerenja sa žrtvama. Tužilaštvo BiH i entitetska tužilaštva bi morali nastaviti napore da uspostave redovne međusobne kontakte i da povećaju transparentnosti vezane za status istražnih procesa na entitetskim nivoima i revizije predmeta na državnom nivou. U okviru tužilaštava bi trebalo uspostaviti posebna istražna odjeljenja koja bi se bavila isključivo zločinima počinjenim tokom rata. Neophodno je izraditi i dogovoriti pravni okvir za izručivanje i ustupanje predmeta sa susjednim zemljama.

Kao krajnji cilj, predstavnici državnih i entitetskih vlasti bi morali zajednički raditi na izradi državne sveobuhvatne strategije za razrješavanje velikog broja krivičnih prijava koji datiraju iz rata.

Ova suđenja pružaju Bosni i Hercegovini jedinstvenu priliku da uspostavi model uspješnog procesuiranja tužbi za zločine protiv čovječnosti, ratne zločine i genocid ostvarenog na međunarodnom, državnom i lokalnom nivou, koji bi se kao takav mogao koristiti i u drugim zemljama u svijetu koje se također nose sa ostavštinom sukoba i zločina protiv osnovnih ljudska prava. Ako se uskoro ne uklone poteškoće vezane za ova suđenja pri kantonalnim i okružnim sudovima, moglo bi se desiti da mnoge od žrtava koje su već predugo čekale na pravedno razrješavanje predmeta zločina počinjenih tokom rata to ni ne dočekaju. Veliki broj svjedoka takvih zločina su već otišli iz BiH, a u međuvremenu su neki od njih i umrli, tako da se nešto mora poduzeti prije nego se ova prilika zauvijek izgubi. Dopusti li se da ovi predmeti ostanu nerazjašnjeni to bi u očima žrtava moglo narušiti i ranija, teško ostvarena dostignuća međunarodne pravde za ratne zločine, zločine protiv čovječnosti i genocid. Šta

više, time bi se mogla narušiti i vjera da je pravosudni sistem uistinu sposoban procesuirati sve vrste predmeta, a samim tim i politička stabilnosti u BiH.

Metodologija rada

Razgovore za potrebe ovog izvještaja obavljala su tri uposlenika Human Rights Watch-a u decembru 2007. godine i to na lokacijama u oba BiH entiteta: Sarajevo, Istočno Sarajevo, Banja Luka, Mostar, Bijeljina, Tuzla i Pale. Lokacije su odabrane na osnovu niza kriterija koji uključuju zastupljenost aktivnih udruženja civilnog društva u toj zajednici, te aktivnost ili nedostatak iste u pogledu procesuiranja predmeta zločina počinjenih tokom rata. Distrikt Brčko nije obuhvaćen ovim izvještajem iz logističkih razloga. Dodatne razgovore sa ciljem potvrđivanja prezentiranih podataka je putem telefona ili e-maila obavio jedan od istraživača iz New Yorka u periodu januar-mart 2008. godine.

Human Rights Watch je obavio razgovore sa ukupno 50 predstavnika državnih, kantonalnih i okružnih tužilaštava, branilaca, službenika državnih, kantonalnih i okružnih sudova, uposlenika policijskih struktura i ministarstava unutrašnjih poslova, Državne agencije za istrage i zaštitu (SIPA), službenika na nivou državnog, entitetskih i kantonalnih ministarstava pravde, osobljem Advokatske komore Republike Srpske, osobljem centara za obuku službenika tužilaštava i sudova oba entiteta, Odjela krivične odbrane (OKO) Suda BiH, Visokog sudskog i tužilačkog vijeća, oficirima za vezu sa Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju, predstavnicima udruženja civilnog društva u BiH, te udruženja žrtava. Osobe sa kojima se obavljao razgovor su odabrane na osnovu njihove službene uloge u procesuiranju predmeta zločina počinjenih tokom rata ili preporuka drugih stručnjaka u ovoj oblasti, odnosno preporuka predstavnika udruženja civilnog društva. Human Rights Watch je obavio i dodatne informativne razgovore sa uposlenicima misije Organizacije za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE) u Bosni i Hercegovini, te Razvojnog programa Ujedinjenih nacija (UNDP). Razgovori su u pravilu obavljani pojedinačno, a samo neki od njih u manjim grupama. Razgovori su obavljani na bosanskom/hrvatskom/srpskom (B/H/S) jeziku uz pomoć prevodioca ili direktno na engleskom jeziku.

S obzirom da neke od osoba sa kojima je obavljen razgovor nisu htjele da se otkrije njihovo ime, sve osobe sa kojima je obavljen razgovor su navedene samo po pripadnosti određenoj instituciji.

II. Značaj provođenja suđenja u kantonalnim i okružnim sudovima

Činjenica da su predmeti koji uključuju visokorangirane počinioce i politički osjetljive zločine u principu u nadležnosti MKSJ-ja i Suda BiH, ne čini zločine koje procesuiraju kantonalni i okružni sudovi manje ozbiljnima. Šta više, mnoge od žrtava smatraju suđenja licima koji su fizički počinili zvjerstva značajnijima od suđenja onima koji su ih vodili. Primjeri predmeta koje su nedavno procesuirali kantonalni i okružni sudovi naglašavaju ozbiljnost tih zločina i koliko je bitno da oni koji su ih počinili budu privedeni pred lice pravde.

Kantonalni sud u Mostaru je osudio Maria Matića, Hrvata, za ubistvo jednog nenaoružanog zarobljenika, te teško premlaćivanje drugog zarobljenika u periodu kada je služio kao vojni policajac u redovima Hrvatskog vijeća obrane (HVO). U presudi se navodi da je Matić prišao koloni zarobljenika među kojima su bili civili i osoblje Armije BiH. Obraćajući se zarobljenicima pogrdnim nazivima za Bošnjake, prijetio je da će ih ubiti a zatim je pretukao jednog od civila, Vejsila Hajduka. Poslije ovoga je drugom civilu, Ismetu Kovačeviću, naredio da izađe iz kolone te pucao u njega, uslijed čega je Kovačević podlegao.⁹

Milorad Rodić, Srbin, pred Kantonalnim sudom u Sarajevu izjasnio se krivim za niz krivičnih djela protiv civila. Ta djela su uključivala nasilne upade u stanove Bošnjaka, a jednom takvom prilikom i silovanje jedne od osoba u stanu uz prijetnje nožem prislonjenim na njeno grlo, te premlaćivanje druge osobe.¹⁰

Fikret Smajlović, Bošnjak, pred Kantonalnim sudom u Tuzli osuđen je za premlaćivanje zarobljenika logora Batković kod Bijeljine. I sam zarobljenik, Smajlović se sprijateljio sa čuvarima, koji su bili Srbi, na osnovu čega mu je data izvjesna moć nad drugim zarobljenicima. Obnašajući tu ulogu u nekoliko prilika je bio uključen u zlostavljanje zarobljenika. Osuđen je za premlaćivanje nekolicine zarobljenika na smrt drvenim motkama, kamenjem i batinama. Jednog zarobljenog vojnika je udarao tako snažno da mu je slomio kičmu.¹¹

⁹ Predmet Mario Matić, presuda br. K-28/03, Kantonalni sud u Mostaru, 6. juli 2004, potvrđena od strane Vrhovnog suda FBiH presuda br. Kz-382/04, 1. decembar 2005.

¹⁰ Predmet Milorad Rodić, presuda br. K-65/04, Kantonalni sud u Sarajevu, 9. juli 2004.

¹¹ Predmet Fikret Smajlović (poznat i kao Piklić), presuda br. K-25/01, Kantonalni sud u Tuzli, 13. februar 2002, potvrđena od strane Vrhovnog suda FBiH presuda br. Kz-208/05, 16. februar 2005.

Romea Blaževića, Hrvata, Kantonalni sud u Mostaru je osudio za prelaćivanje bošnjačkih zarobljenika kandžijom, kao i za to što je u jednom slučaju ranio zarobljenika u glavu sa drškom svog pištolja. Također je proglašen krivim za prisiljavanje jedne zarobljenice da pređe neprijateljsku liniju kako bi vratila tijelo njegovog brata. Prijetio je da će odrubiti glave njenoj dvoje djece ako odbije da to uradi.¹²

¹² Predmet Romeo Blažević, presuda br. KT-21/2000, Kantonalni sud u Mostaru, 29. novembar 2002, potvrđena od strane Vrhovnog suda FBiH presuda br. Kz-272/04, 16. decembar 2004.

III. Evolucija sadašnjeg pravnog okvira

A. „Pravila puta“

Kada se uzmu u obzir različiti sudovi u BiH, tokom rata i prvih nekoliko godina poslije završetka rata je proveden relativno mali broj suđenja za zločine počinjene tokom rata. Mnogi od ovih prvobitnih sudskih procesa su kod posmatrača stvorili nepovjerenje u odnosu na odluke o proizvoljnom privođenju, izricanju mjere pritvora i ograničavanju slobode kretanja.¹³ Reagirajući na ove kao i na druge razloge za zabrinutost, vlada BiH je 1996. godine uspostavila „Pravila puta“ u vezi sa ovim procesom.¹⁴

U skladu sa ovim sporazumom, bosanske vlasti su se obavezale da će sve predmete, u kojima se sumnja da je počinjen ratni zločin, zločin protiv čovječnosti ili genocid, podnositi MKSJ-u, dok će tužioc MKSJ-a nadzirati razmatranje iste i procijeniti da li sadrže dovoljno dokaza za pokretanje više istraga i moguće optužnice. Po okončanju te revizije, slučajevi bi bili vraćani domaćim vlastima sa oznakom (slova od „A“ do „H“) koja bi ukazivala na to u kojoj mjeri su predmeti spremni za više istraga ili suđenje. Najznačajnije od tih oznaka su bile „A“ (dovoljno dokaza vezanih za optuženika i navodno krivično djelo), „B“ (nedovoljno dokaza) i „C“ (nemogućnost utvrđivanja dostatnosti dokaza). Tokom 2004. godine, dužnosti MKSJ-ja u okviru Pravila puta su prenesene na novouspostavljeno Tužilaštvo BiH.¹⁵

B. Uspostava Suda Bosne i Hercegovine i pregled predmeta

Uspostavom Suda BiH i državnog tužilaštva procesuiranje zločina reguliranih međunarodnim pravom u BiH se znatno poboljšalo. Uspješno odvijanje broj predmeta otkad su suđenja počela u 2005. godini pred Sudom BiH je iznova privuklo pažnju na ovo pitanje, te poslužilo kao snažan motiv da se ista pokrenu i na drugim nivoima.¹⁶ Konkretnije govoreći, Tužilaštvo BiH je na sebe preuzelo ulogu revidiranja i odlučivanja odgovarajućeg mjesta za predmete koji dolaze iz ili se procesuiraju ili istraživaju u okviru entitetskih sistema.

¹³ Pravilnik o pregledu predmeta ratnih zločina, KTA-RZ 47/04-1, 12. oktobar 2004, art. 2(3); Također vidi Dom za ljudska prava, *Sretko Damjanović protiv Federacije Bosne i Hercegovine*, br. predmeta Ch/96/30, Odluka o meritumu, 5. septembar 1997, <http://www.hrc.ba/database/decisions/CH96-30%20Damjanovic%20Merits%20E.pdf> (pristupljeno 7. april 2008), para. 40 (kojim se potvrđuje, inter alia, da nije postojalo dovoljno garancija o postojanju nezavisnosti da bi se vojni sud, pred kojim su provođena suđenja za ratne zločine tokom 1993, mogao smatrati „sudom“ u skladu sa sudskom praksom Evropskog suda za ljudska prava kada je u pitanju primjena odredbi o smrtnoj kazni).

¹⁴ Pravilnik o pregledu predmeta ratnih zločina, art. 2(1); Rimski sporazum, potpisan 18. februar 1996, http://www.ohr.int/ohr-dept/hr-rol/thedept/war-crime-tr/default.asp?content_id=6093 (pristupljeno 27. februar 2008), stav 5.

¹⁵ Pravilnik o pregledu predmeta ratnih zločina, član 2(5); Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini – Odjel za ljudska prava, „Suđenja za ratne zločine pred domaćim sudovima u Bosni i Hercegovini: Napredak i prepreke,“ mart 2005, str. 5.

¹⁶ Human Rights Watch, *Sužavanje prostora nekažnjavanja*.

Krivičnim zakonom Bosne i Hercegovine, a potpomognuto nizom drugih reformi koje su provedene od 2003. godine naovamo, novi predmeti ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida stavljaju se u nadležnost državnih vlasti.¹⁷ Međutim, zakon ima odredbe koje omogućuju ustupanje predmeta entitetskim (kantonalnim i okružnim) vlastima u nekim slučajevima i entitetski tužioci nastavljaju da imaju nadležnost da istraživaju i procesuiraju veliki broj postojećih predmeta.

Da li državna ili entitetska vlasti ima autoritet da istražuje i procesuiraju postojeće predmete odlučuje državno tužilaštvo po utvrdi da li su predmeti „osjetljivi“ ili „vrlo osjetljivi.“ „Vrlo osjetljive“ predmete će procesuirati Sud BiH, dok će se suđenja za „osjetljive“ predmete provesti pred kantonalnim i okružnim sudovima.

Kriteriji za određivanje nivoa osjetljivosti predmeta definirani su „Orijentacionim kriterijima za ocjenjivanje osjetljivih predmeta Pravila puta.“ Ti kriteriji nisu fiksni, ali u principu uzimaju u obzir vrstu i ozbiljnost navodnog zločina, rang i politički značaj optuženika, te niz „drugih“ faktora kao što su: da li predmet uključuje „insajder-svjedoke“ ili „svjedoke-osumnjicene,“ da li postoji mogućnost zastrašivanja svjedoka i da li su lokalne političke okolnosti takve da bi mogle ugroziti provedbu pravednog suđenja.¹⁸

Predmeti označeni kao „osjetljivi“ i prema tome pogodni za istragu i procesuiranje na kantonalnim i okružnim sudovima, šalju se, nakon toga, tužilaštvu koje ima mjesnu nadležnost nad datim predmetom ili, češće, tužilaštvu odakle predmet je poslan za razmatranje.¹⁹

Utoku 2005. i 2006. godine, državno tužilaštvo je razmotrilo 877 predmeta označenih sa „A“ te većinu njih prebacilo na entitetska tužilaštva.²⁰ Isto tako ima možda više od 100 takvih „graničnih“ predmeta gdje zakonske zabrinutosti—kao na primjer da predmet na pregledu je vezan sa predmetom koji istražuju ili procesuiraju državne vlasti—iziskuju odgođenje u pogledu kriterija za određivanje osjetljivosti predmeta.²¹ Iako državno tužilaštvo nije obavezano oznakom Odjela MKSJ-ja zaduženog za provedbu Pravila puta, i teoretski može uraditi procjenu predmeta van oni sa oznakom „A“ nakon dodatne istrage entitetskog

¹⁷ Sud BiH je nadležan i za nekoliko vrsta predmeta koje mu je ustupio MKSJ u skladu sa pravilom 11 *bis* svojih Pravila o postupku i dokazima, te za neke od predmeta koji iziskuju dodatnu istragu („predmeti II kategorije“).

¹⁸ Orijentacioni kriteriji za ocjenjivanje osjetljivih predmeta u okviru Pravila puta (Aneks Pravilniku o pregledu predmeta ratnih zločina) A-441/04, 12. oktobar 2004.

¹⁹ Pravilnik o pregledu predmeta ratnih zločina, član 7(5)(c); razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, Sarajevo, 4. decembar 2007.

²⁰ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, Sarajevo, 4. decembar 2007.

²¹ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, Sarajevo, 4. i 19. decembar 2007.

tužilaštva, državno tužilaštvo je navelo da se ovo desilo samo u jednom ili dva slučaja.²² Noviji predmeti pod nadležnosti Suda BiH se generalno ne ustupaju kantonalnim i okružnim sudovima, iako su neki planirali da bude tako.²³

Proces pregleda predmeta je znatno doprinijeo tome da kantonalna i okružna tužilaštva ozbiljnije i odlučnije pristupe pokretanju sudskih procesa.²⁴ Tužioci iz Republike Srpske su Human Rights Watch-u potvrdili da je od početka ovog procesa ustupanja predmeta tokom 2004. i 2005. godine poboljšan kvalitet optužnica kao i priprema slučajeva što je rezultiralo mnogo ozbiljnijim naporima da se procesuiraju zločini počinjeni tokom rata.²⁵

1. Poteškoće pri procesu pregledanja slučajeva i pogledu kriterija za određivanje osjetljivosti predmeta

Iako je uspjeh državnog tužilaštva u procesu pregleda predmeta poslužio kao podstrek vlastima u zemlji da ostvare pomake u procesuiranju zločina počinjenih tokom rata, on nije pošteđen kritike. Ti početni pokušaji koordiniranja između kantonalnih, okružnih i državnih vlasti u procesu pregleda slučajeva proizveli su veliku konfuziju u proceduralnom smislu. U nekim slučajevima ta konfuzija je omela provođenje istrage i suđenja.

Na samom početku ovog procesa konfuzija se odnosila na to koje predmete je potrebno podnijeti državnom tužilaštvu na razmatranje, što je proizlazilo iz očiglednog nepodudaranja Zakona o krivičnom postupku BiH i Pravilnika.²⁶ OSCE je u nekoliko navrata tokom 2004. i 2005. godine dokumentirao nekoliko slučajeva u kojima je procesuiranje predmeta u kojima je suđenje već bilo u toku odloženo kako bi se dobilo revizorsko odobrenje Suda BiH za njih.²⁷

Utoku razgovora za ovaj izvještaj, kantonalni, okružni i entitetski tužioci i dalje izjavljuju drugačija mišljenja o odgovarajućem postupku da se prati utoku ovog početnog perioda.²⁸

²² Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, Sarajevo, 4. decembar 2007; telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, 27. juni 2008.

²³ Telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, 27. juni 2008.

²⁴ Human Rights Watch, *Šansa za pravdu*, str. 1.

²⁵ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Tužilaštva Republike Srpske, Banja Luka, 14. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva u Banja Luci, Banja Luka, 13. decembar 2007.

²⁶ Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, 03/03, <http://www.ohr.int/ohr-dept/legal/oth-legist/doc/criminal-procedure-code-of-bih.doc> (pristupljeno 31. mart 2008), član 449; Pravilnik o pregledu predmeta ratnih zločina, članovi 6(2), 6(3).

²⁷ Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini – Odjel za ljudska prava, „Suđenja za ratne zločine: Napredak i prepreke,“ mart 2005, str. 18-19.

²⁸ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Ureda glavnog tužioca BiH, Sarajevo, 20. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, Sarajevo, 4. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva u Banja Luci, Banja Luka, 13. decembar 2007; razgovor Human

Ovo konkretno pitanje je sada, uglavnom, razriješeno jer je procesuiranje, tada aktualnih predmeta, u međuvremenu okončano. Međutim, još uvijek postoji konfuzija u vezi sa ulogom državnog tužilaštva.²⁹

U razgovoru sa Human Rights Watch-om, kantonalni i okružni tužioci izrazili su zabrinutost u pogledu pregleda predmeta. Neki od tužilaca su izjavili da se, zbog toga što su istrage provedene lokalno a predmeti potom ustupani u nadležnost drugim nivoima, stekao utisak da kantonalni i okružni tužioci ne rade na predmetima koje će kompletirati njihovi nadležni uredi.³⁰ Drugi entitetski tužioci su opet tvrdili da je proces pregleda bio gubitak vremena, te da je usporio procesuiranje predmeta.³¹ Kao problem se navodi i to da, obzirom da državno tužilaštvo ima isključivu nadležnost da ustupa predmete, entitetska tužilaštva osjećaju da ne mogu da odrede broj predmeta koji će na kraju biti pod njihovom kontrolom, pa samim tim nisu u mogućnosti da planiraju broj osoblja koji će im trebati niti da uspostave raspored za rješavanje tih predmeta.³² Jedan od tužilaca je rekao Human Rights Watch-u da je zbog nedostatka kontinuirane kontrole nad pripremom i sudskim procesuiranjem predmeta njihov posao znatno otežan jer su istražne radnje, uključujući i odnose sa svjedocima, morale biti prekinute dok pregled slučajeva od strane Suda BiH ne budu okončan.³³

Međutim, imajući u vidu veliki broj „A“ označeni predmeta što su već ustupani kantonalnim i okružnim tužiocima a čija istraga još uvijek nije završena, ove zabrinutosti na strani entitetski tužioca ne može totalno objasniti spori napredak u nekim sudovima koji još nisu procesuirali nijedan predmet, dok u drugim tužioci su završili brojne istrage i suđenja. Pored toga, državno tužilaštvo, iako prizna da u BiH postoji nedostatak jasnoće u pravilima nadležnosti i pregleda predmeta, tvrdi da ove kritike ne pokazuju sadašnju stvarnost u BiH imajući u vidu da većina pregleda predmeta je bila završena do 2006. godine.³⁴

Tužioci iz Banja Luke su primijetili da su im ustupani samo predmeti u kojima je optuženik bio srpske nacionalnosti, čime im je otežano sticanje povjerenja mjesnog stanovništva.³⁵

Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva u Sarajevu, Sarajevo, 21. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog suda Bijeljina, Bijeljina, 10. decembar 2007.

²⁹ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva u Sarajevu, Sarajevo, 21. decembar 2007.

³⁰ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Tužilaštva Republike Srpske, Banja Luka, 14. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva u Tuzli, Tuzla, 11. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva u Sarajevu, Sarajevo, 21. decembar 2007.

³¹ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva u Banja Luci, Banja Luka, 13. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva u Mostaru, Mostar, 17. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva u Sarajevu, Sarajevo, 21. decembar 2007.

³² Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Tužilaštva Federacije BiH, Sarajevo, 7. decembar 2007.

³³ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva u Sarajevu, Sarajevo, 21. decembar 2007.

³⁴ Telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, 27. juni 2008.

³⁵ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva u Banjoj Luci, Banja Luka, 13. decembar 2007.

Državni tužioci, međutim, su doveli u pitanje ako kriterija za određivanje osjetljivosti predmeta igra ulogu u ovome, tvrdeći da je ovo vjerovatno zbog etniciteta osumnjičenih koji su imenovani u postojećim krivičnim prijavama od te nadležnosti.³⁶

Iako su neke od ovih poteškoća neizbježan dio procesa pregleda i ustupanja predmeta, rad bi trebao da poveća transparentnosti i poboljšavanje komunikacije obiju strana uključenih u pregled i ustupanje da bi se uklonila neka od tih poteškoća i razriješili nesporazumi. Jedan državni službenik se požalio na poteškoće sa kojima su se državne vlasti suočile prilikom utvrđivanja odgovarajućeg nivoa i statusa mnogih od slučajeva u entitetskim sistemima.³⁷ Entitetska tužilaštva moraju svojim kolegama na državnom nivou pružiti tačne i pravovremene podatke o otvorenim istragama.

Jedan od državnih tužilaca je Human Rights Watch-u rekao da je njegov ured svjestan velike konfuzije vezane za pravila i procedure kojima se regulira pregled predmeta.³⁸ Ovo djelomično proizlazi iz činjenice da državno tužilaštvo nema poseban odjel koji bi se bavio revizijom slučajeva. Umjesto toga, slučajeve razmatraju individualni tužioci i to na osnovu mjesne nadležnosti na području sa kojeg predmeti potječu.³⁹ Ograničen broj ljudskih resursa pri državnom tužilaštvu nije omogućavao uvijek brz pregled slučajeva, pogotovo ako se uzme u obzir da su isti ti tužioci zaduženi za suđenja koja su u toku, kao i za otpočinjanje novih istraga.⁴⁰ Kao rezultat, komunikacija sa kantonalnim i okružnim tužilaštvima oko statusa pregleda predmeta je bila neredovna utoku pregleda predmeta „A.“⁴¹ Državni tužioci su naveli da su poduzeli korake da regulišu kontakt sa svojim kolegama na entitetskom nivou u zadnjim mjesecima.⁴²

2. Nedostatak jasnoće u pogledu kriterija za određivanje osjetljivosti predmeta

Još jedan od problema je uzrokovan time da kantonalna i okružna tužilaštva, kao ni opća javnost, ne razumiju u potpunosti kriterije koji se koriste pri ocjenjivanju osjetljivosti predmeta. Jedan od službenika državnog tužilaštva priznao je da postoji potreba da se kriteriji za određivanje osjetljivosti predmeta jasno i javno prezentiraju. Ali on je istakao i to da ovi kriteriji nisu pravne norme, pa prema tome ne mogu biti predmetom sudskih sankcija

³⁶ Telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, 27. juni 2008.

³⁷ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, Sarajevo, 4. decembar 2007; telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, 1. april 2008.

³⁸ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, Sarajevo, 19. decembar 2007.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Ureda glavnog tužioca BiH, Sarajevo, 20. decembar 2007.

⁴¹ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, Sarajevo, 4. decembar 2007.

⁴² Telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, 27. juni 2008.

niti vanjske kontrole.⁴³ Šta više, Orijentacioni kriteriji jasno ukazuju na to da su samo smjernice a ne „zapisani u kamenu.“⁴⁴ Potreba da se odugovlači kriterija za određivanje osjetljivosti predmeta za „granične“ predmete, na primjer, često je zbog faktora drugačiji nego osjetljivost optužnica u tom predmetu.⁴⁵

Neki od kantonalnih i okružnih tužilaca su naveli kritike javnosti prema odlukama državnog tužilaštva da odmah na početku procesuiraju neke od relativno „nisko profiliranih“ predmeta na nivou Suda BiH, kao i nedostatak transparentnosti u procesu pregledanja, kako bi tvrdili da Sud BiH za sebe zadržava samo „lagane“ predmete, dok na entitetske sudove prebacuje predmete u kojima će se teže doći do presude.⁴⁶

Imajući u vidu osjetljivu prirodu ovih optužnica i komplikovane zakonske stvarnosti pregleda predmeta, nije iznenadujuće da odnosi između državne i entitetske vlade su ponekad bili zbunjeni ili kontroverzni. Izvještaji državni tužilaca o nedavnom povećanju broju sastanaka između državni i entitetski tužilaca je zbog toga dobrodošao. Tavki napori će biti neophodni u kolaboraciji da se razriješe postojeće krivične prijave.⁴⁷

C. Izmjene pravnog sistema i reforme sudova i tužilaštava

Gore opisane promjene nadležnosti su otežane jer su uvedene istovremeno sa dramatičnim reformama sudova i tužilaštava u BiH, kao i drastičnim izmjenama u krivičnim postupcima.

Reforme sudova i tužilaštava su otpočete pod okriljem Nezavisne komisije za pravosuđe (NKP) 2001. godine.⁴⁸ Njihov glavni cilj je bio da se smanji političko miješanje i etnička pristranost u pravosuđu. Kao rezultat ovog procesa oko 30% prvostepenih sudova u zemlji su zatvoreni, a broj sudija je smanjen za 30%.⁴⁹ Pored toga, tužioci i sudije su bili predmetom reimenovanja od strane Visokog sudskog i tužilačkog vijeća (VSTV) tokom 2003.

⁴³ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, Sarajevo, 19. decembar 2007.

⁴⁴ Orijentacioni kriteriji za ocjenjivanje osjetljivih predmeta u okviru Pravila puta.

⁴⁵ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, Sarajevo, 4. decembar 2007.

⁴⁶ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva u Banjoj Luci, Banja Luka, 13. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva u Sarajevu, Sarajevo, 21. decembar 2007. Službenici Suda BiH su priznali da je u početku javni pritisak imao pogrešan utjecaj na odabiru predmeta za sudsko procesuiranje, ali su izrazili nadu da će rad na državnoj strategiji o ratnim zločinima to ispraviti. Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, Sarajevo, 19. decembar 2007.

⁴⁷ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, Sarajevo, 19. decembar 2007; telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, 27. juni 2008.

⁴⁸ NKP je, u okviru mandata koji joj je dodijelio Visoki predstavnik, bila nadležna i koordinirala različite aspekte reforme pravosuđa u BiH. <http://www.hjpc.ba/docs/ijcarch/?cid=160,1,1> (pristupljeno 30. maj 2008).

⁴⁹ Alexander Mayer-Rieckh, „Vetting to Prevent Future Abuses: Reforming the Police, Courts, and Prosecutor's Offices in Bosnia and Herzegovina,“ u Alexander Mayer-Rieckh i Pablo de Greiff, eds., *Justice as Prevention: Vetting Public Employees in Transitional Societies* (New York: Social Science Research Council, 2007), str. 197.

i 2004. godine, sa ciljem da se osigura, između ostalog, etnički balans u sudovima i tužilaštvima.⁵⁰

Istovremeno, kao dio reformskih napora koje je inicirao Visoki predstavnik, BiH je provodila radikalne promjene krivičnih postupaka kroz uvođenje novih Zakona o krivičnom postupku u Republici Srpskoj i Federaciji BiH 2003. godine. Novi zakoni donose veliku izmjenu u odnosu na raniji sistem krivične pravde. Novim zakonima se uvodi model krivičnog pravosuđa koji ima više elemenata adversarnog sistema, što podrazumijeva ukidanje ureda istražnog sudije i prebacivanje najvećeg dijela odgovornosti za istražne radnje, pripremu i vođenje sudskih procesa na tužioce.⁵¹ Veći dio odgovornosti vezane za promoviranje prava na pravično suđenje za sve optužene je prebačena na branioce.

Ovim zakonima su u sisteme krivičnog pravosuđa uvedeni i novi instrumenti kao što je sporazum o krivici, kao i davanje mogućnosti tužiocima da dodjele imunitet u zamjenu za svjedočenje.⁵² Ako se ispravno koriste, sporazumi o krivici bi mogli poboljšati efikasnost sudskih procesa i pomoći smanjiti veliki broj početih predmeta zločina koji datiraju iz doba rata. Imunitet bi mogao pomoći tužiocima da izgrade predmete u kojima svjedoci oklijevaju da svjedoče, te potpomoći slučajeve protiv osoba optuženih po komandnoj dužnosti.

Međutim, sporazum o krivici i imunitet nemaju presedana u praksi BiH pravosuđa, pa su mnogi od tužilaca i sudija sporo prihvatili upotrebu istih.⁵³ S obzirom na to, neki ljudi su na ove postupke počeli gledati kao na probleme. Kao što je to slučaj i sa drugim aspektima reformi, sporazumi o krivici predstavljaju radikalnu promjenu od prethodne prakse branilaca za koje je ovo također predstavljalo novinu. Branioci moraju brzo reagirati utoku pregovora ovakvih sporazuma, te su ponekad imali poteškoća sa ovim novim aspektom svoje uloge.⁵⁴

⁵⁰ Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini – Odjel za ratne zločine, „Suđenje ratnih zločina na sudovima u Bosni i Hercegovini: Napredak i prepreke,“ str. 9.

⁵¹ Human Rights Watch, *Šansa za pravdu*, str. 22.

⁵² Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, *Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine*, 35/03, <http://www.ohr.int/ohr-dept/legal/oth-legist/doc/fbih-criminal-procedure-code.doc> (pristupljeno 26. mart 2008), članovi 45(2)(c), 98(3), and 246; Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske, *Službeni glasnik Republike Srpske*, 50/03, <http://www.legislationline.org/upload/legislations/f0/08/abe391d8b2619a3d21ff21bf34e7.htm> (pristupljeno 26. mart 2008), članovi 43(2)(c), 148(3), i 238.

⁵³ Razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Centra za obuku sudija i tužilaca Federacije BiH, Sarajevo, 6. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Tužilaštva Republike Srpske, Banja Luka, 14. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Visokog sudskog i tužilačkog vijeća, Sarajevo, 7. decembar 2007.

⁵⁴ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Odjela za krivičnu odbranu, Registrom za ratne zločine, organizirani kriminal, ekonomski kriminal i korupciju Suda BiH, Sarajevo, 7. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Advokatske komore Republike Srpske, Banja Luka, 14. decembar 2007.

Treba napomenuti i to da ovi postupci mogu dovesti do skraćivanja ili ublažavanja kazni, pa čak i pružanja imuniteta od daljnjeg krivičnog gonjenja, što žrtvama može biti vrlo teško da prihvate.⁵⁵ Vođa jednog od udruženja žrtava je istakao da iako smatra da je efikasnost pravosuđa od velike vrijednosti, sporazumi o krivici i imunitet su više nešto što bi se trebalo primjenjivati u slučaju prekršaja kao što su saobraćajne nezgode. Rekao je da bi lično bio veoma uzrujan ako bi osoba odgovorna za njegovo stradanje tokom rata dobila umanjenu kaznu na osnovu sporazuma o krivici ili u zamjenu za svjedočenje.⁵⁶

Državni tužioci, međutim, su najavili da su napravili važan napredak u sporazumima o krivici i imunitet na državnom nivou, i da žrtve što su bolje razumile ovaj proces su isto tako lakše prihvatile korištenje tih sporazuma.⁵⁷

D. Neodređen broj postojećih predmeta

Još jedan ozbiljan faktor koji komplicira procesuiranje ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida je nedostatak konkretnih informacija o broju postojećih predmeta u zemlji.⁵⁸ Podaci koji obično dolaze iz državnog tužilaštva variraju između 13,000 i 16,000.⁵⁹ Međutim, skepsa u pogledu istih je široko rasprostranjena. Mnogi od osoba sa kojima je obavljen razgovor tvrde da samo dio tih predmeta sadrži dovoljno dokaza da budu sudski procesuirani.⁶⁰ Pored toga, postoji opći nedostatak jasnoće vezane za to što ova cifra predstavlja. Nejasno je koji se procent ove cifre odnosi na predmete, odnosno osumnjičene, aktivne istrage ili krivične prijave.⁶¹

⁵⁵ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, Sarajevo, 19. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva, Bijeljina, 12. decembar 2007.

⁵⁶ Razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom BiH civilnog društva, Sarajevo, 18. decembar 2007.

⁵⁷ Telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, 27. juni 2008.

⁵⁸ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Ministarstva pravde BiH, Sarajevo, 4. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom BiH civilnog društva, Bijeljina, 10. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva u Bijeljini, Bijeljina, 10. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Visokog sudskog i tužilačkog vijeća, Sarajevo, 7. decembar 2007.

⁵⁹ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, Sarajevo, 4. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom BiH civilnog društva, Sarajevo, 4. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Visokog sudskog i tužilačkog vijeća, Sarajevo, 7. decembar 2007; vidi također Merima Husejnovic, „Waiting for a Strategy,” Balkan Investigative Reporting Network, 27. decembar 2007, <http://www.birn.ba/en/95/10/7165/?tpl=58> (pristupljeno 15. februar 2008). Službenici Suda BiH su nam prosljedili procjenu na osnovu koje trenutno govorimo o 10,534 pojedinaca navedenih u 2,779 krivičnih prijava. Dokumentaciju je osigurao Odjel za ratne zločine Tužilaštva BiH.

⁶⁰ Razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom BiH civilnog društva, Sarajevo, 4. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Visokog sudskog i tužilačkog vijeća, Sarajevo, 7. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Tužilaštva Federacije BiH, 7. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva u Bijeljini, Bijeljina, 10. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva u Mostaru, Mostar, 17. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Suda BiH, Sarajevo, 21. decembar 2007.

⁶¹ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, Sarajevo, 4. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom BiH civilnog društva, Sarajevo, 4. decembar 2007.

Službenici državnog tužilaštva su Human Rights Watch-u rekli da poduzimaju konkretne korake kako bi riješili ovaj problem, odnosno da uspostavljaju računarsku bazu podataka u koju će biti unesene sve postojeće krivične prijave.⁶² Ova računarska baza podataka će biti korištena zajedno sa kriminalnom studijom usmjerenom na žrtve, obično označavana kao „žute stranice,“ katalog zločina počinjeni tokom rata koji su sastavili državni tužioci zajedno sa udruženjima žrtava, nevladinim organizacijama i sa ostalim. Državni tužioci mogu unakrsno pretražiti predmete izabrane za istragu iz „žutih stranica“ koristeći računarsku bazu podataka postojećih predmeta da bi uskladili postojeće dokaze i da ne bi duplicirali istrage.⁶³

Ako se ta baza podataka pokaže uspješnom, svakako će predstavljati dobrodošao napredak. Od ključnog je značaja da se stekne jasna slika o broju postojećih predmeta kako bi se moglo procijeniti broj osoblja i iznos finansijskih sredstava koji moraju biti stavljani na raspolaganje sudovima koji će ih procesuirati. Do sada je konfuzija vezana za broj predmeta zločina počinjenih tokom rata predstavljala ozbiljan problem u BiH. Zbog nje se među medijima stvorio pogrešan utisak da će procesuiranje ovih predmeta trajati dugo vremena, što doprinosi tome da je javnost skeptična u pogledu sposobnosti entitetskih vlasti da okončaju ovu zadaću.⁶⁴ Nedostatak jasnih podataka vezanih za broj krivičnih prijava imao je negativan učinak i na saradnju između državnog i entitetskih sudova a povremeno bio je izvor napetosti koji može spriječavati napredak.⁶⁵

⁶² Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Odjela za ratne zločine Tužilaštvu BiH, Sarajevo, 4. decembar 2007.

⁶³ Telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, 27. juni 2008.

⁶⁴ Razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom BiH civilnog društva, Sarajevo, 18. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Tužilaštva Federacije BiH, Sarajevo, 7. decembar 2007. Vidi također i „BiH sudovi kažu da će im trebati oko 100 godina da procesuiraju sve predmete ratnih zločina“ (na bosanskom/hrvatskom/srpskom jeziku), nezavisna televizija Hayat (Sarajevo), 8. avgust 2007, 17:00h, preneseno od strane BBC Monitoring European 12. avgust 2007 na engleskom jeziku.

⁶⁵ Razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom BiH civilnog društva, Sarajevo, 4. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Visokog sudskog i tužilačkog vijeća, Sarajevo, 7. decembar 2007.

IV. Osoblje i specijalizacija sudija i tužilaca

Neadekvatan broj tužilaca, sudija i pomoćnog osoblja, kao i nedostatak specijalizacije među sudijama i tužiocima u BiH onemogućavaju procesuiranje velikog broja postojećih krivičnih prijava zločina reguliranih međunarodnim pravom.

A. Potrebni broj sudija

U ovom trenutku nedostatak sudija, iako postoji, nije toliko ozbiljan problem koliko je to nedostatak tužilaca. U Mostaru je osoblje suda izjavilo da se broj sudija koji procesuiraju predmete ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida smanjuje sa tri na dva jer se broj tih predmeta smanjio tako da je taj broj sudija dovoljan.⁶⁶ Međutim, drugi, uključujući i Visoko sudsko i tužilačko vijeće (VSTV) kao tijelo čiji je zadatak da procjenjuju potrebe i predlaže broj potrebnog osoblja za sudove i tužilaštva,⁶⁷ smatraju da entitetski sudovi upošljavaju premali broj sudija da bi mogli procesuirati nagomilane predmete ratnih i drugih zločina koji su regulirani međunarodnim pravom.⁶⁸ Bitno je imati u vidu i to da bi porast predmeta koji dolaze do suđenja, što zbog povećanja broja tužilaca ili iz nekog drugog razloga, učinio posljedice nedostatka sudija još ozbiljnijim.

VSTV i bivša NKP⁶⁹ smatraju da rješenje problema nedostatka sudija treba tražiti u imenovanju „rezervnih“ ili privremenih sudija, a ne trajnom povećanju broja sudija.⁷⁰ Ovakav sistem bi omogućio da se broj sudija ponovo smanji u slučaju da dođe do značajnog smanjenja broja nagomilanih predmeta. Neki od uposlenika suda, međutim, bili su skeptični u pogledu ovakvog rješenja.⁷¹ Jedan od tužilaca koji je ujedno i član VSTV rekao je da je broj potrebnih sudija u BiH određen na osnovu standarda u drugim evropskim zemljama, ali da, imajući u vidu jedinstvene izazove sa kojima se oni suočavaju u BiH kao što je veliki zaostatak slučajeva, praksa drugih evropskih zemalja nije naročito korisno mjerilo.⁷² Imenovanje privremenih sudija bi kod nekih moglo izazvati sumnje u održivost sudske

⁶⁶ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog suda u Mostaru, Mostar, 17. decembar 2007.

⁶⁷ Zakon o Visokom sudskom i tužilačkom vijeću, <http://www.ohr.int/ohr-dept/legal/oth-legist/doc/LAW-ON-HIGH-JUDICIAL-AND-PROSECUTORIAL-COUNCIL-OF-BH.doc> (pristupljeno 29. februar 2008), član 17(12).

⁶⁸ Visoko sudsko i tužilačko vijeće, „Analitička procjena resursa tužilaštava, sudova i policijskih struktura da procesuiraju predmeta ratnih zločina,“ juni 2006, str. 18-19.

⁶⁹ Vidi komentar pod 48.

⁷⁰ American Bar Association, „Judicial Reform Index for Bosnia and Herzegovina, Volume II,“ February 2006, str. 52.

⁷¹ Razgovor Human Rights Watch-a sa Ministarstvom pravde Republike Srpske, Banja Luka, 14. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog suda u Istočnom Sarajevu, Istočno Sarajevo, 6. decembar 2007.

⁷² Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Tužilaštva Federacije BiH, Sarajevo, 7. decembar 2007.

nezavisnosti.⁷³ Nadalje, predmeti zločina reguliranih međunarodnim pravom se dotiču određenih specijaliziranih oblasti koje iziskuju specijalističku obuku kojoj rezervne sudije možda nisu imali pristupa.

Praktične poteškoće poput birokratskih zastoja vezanih za donošenje budžeta, ili nedostatka finansijskih sredstava u entitetskim i kantonalnim vladama, također ometaju osiguravanje adekvatnog broja rezervnih sudija. U Okružnom sudu Istočno Sarajevo, uposlenici suda su ustvrdili da je sud čekao dvije godine na sudiju kojem je odobren šestomjesečni mandat, ali sredstva za to nisu bila odobrena.⁷⁴ S obzirom na to da će se broj procesuiranih predmeta zločina počinjenih tokom rata najvjerojatnije povećavati u narednih nekoliko godina, bitno je da sudovi imaju odgovarajući broj sudija da bi mogli efikasno procesuirati nagomilane predmete.

B. Nedostatak osoblja u tužilaštvima

VSTV je zaključilo da su broj osoblja u tužilaštvima, kao i tehnički uslovi te nivo specijalizacije i stručnosti, neadekvatni za rješavanje trenutnog broja predmeta zločina reguliranih međunarodnim pravom.⁷⁵ Nedostatak kvalificiranih tužilaca je problem koji se hitno mora rješavati jer su upravo tužioci ti koji su, u dodatku suđenjima, nadležni za istražne radnje u predmetima.⁷⁶

Gotovo svi tužioci koji su razgovarali sa Human Rights Watch-om spominjali su nedostatak osoblja i poteškoće da se privuku novi tužioci.⁷⁷ Nedavne promjene su bar dio uzroka tog nedostatka. Jedan od tužilaca je rekao da je sve kvalificirano osoblje prešlo raditi u Sudu BiH nakon njegove uspostave.⁷⁸ Tužiocima se više ne plaćaju putni troškovi, što je problem da se

⁷³ Evropski sud za ljudska prava je smatrao da faktori koje treba uzimati u obzir pri procjenjivanju nezavisnosti sudova kao u članu 6(1) Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, uključuju „način imenovanja članova i trajanje njihovog mandata, postojanje garancija da su u svom radu zaštićeni od vanjskih utjecaja, te to da li ova tijela odaju utisak nezavisnosti.“ Presuda u predmetu *Findlay protiv Velike Britanije*, od 25. februar 1997. Izvještaji 1997-I, dostupna na www.echr.coe.int, stav 73. Evropski sud ne daje stroge smjernice o prihvatljivom trajanju mandata, ali je bar u jednom predmetu izrazio skeptičnost u pogledu četverogodišnjeg mandata za sudije. *Incal protiv Turske*, presuda od 9. juni 1998, izvještaji o presudama i odlukama 1998-IV, dostupna na www.echr.coe.int, stav 68.

⁷⁴ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog suda Istočno Sarajevo, Istočno Sarajevo, 6. decembar 2007.

⁷⁵ Visoko sudske i tužilačko vijeće, „Procjena mogućnosti,“ str. 18-19.

⁷⁶ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog suda u Mostaru, Mostar, 17. decembar 2007.

⁷⁷ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Tužilaštva Republike Srpske, Banja Luka, 14. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva u Banjoj Luci, Banja Luka, 13. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Tužilaštva Federacije BiH, Sarajevo, 7. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva u Bijeljini, Bijeljina, 10. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva u Istočnom Sarajevu, Istočno Sarajevo, 21. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva u Mostaru, Mostar, 17. decembar 2007.

⁷⁸ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva u Sarajevu, Sarajevo, 21. decembar 2007.

osigura osoblje u slučajevima kada tužioci moraju putovati dalje kako bi radili u mjestima gdje je nemoguće pronaći domaće kvalificirano osoblje.⁷⁹ Generalno govoreći, u BiH je poslije rata bilo teško uposliti, obučiti i finansirati dovoljan broj tužilaca da bi se ovi mogli nositi sa velikim brojem nagomilanih predmeta koji postoji u zemlji. Osoblje koje radi na obučavanju kaže da je potrebno učiniti više u pogledu obučavanja mladih advokata da postanu tužioci i da ih se podstakne da se pridruže ovom domenu.⁸⁰

Pored općeg nedostatka tužilaca, ima veoma mali broj tužilaca koji su specijalizirani za ratne zločine, zločine protiv čovječnosti i genocid, a gotova da uopće nema onih koji rade isključivo na ovakvim predmetima.⁸¹ Suđenja u takvim predmetima zahtijevaju stručnost u pogledu međunarodnog prava, uključujući Ženevske konvencije, običajno međunarodno pravo, povelje o ljudskim pravima, te sudsku praksu međunarodnih i hibridnih sudova. Nadalje, istraživanje ovakvih krivičnih djela, pogotovo onih koji su počinjeni prije dugog niza godina, iziskuje specijalističku kvalifikaciju i znanje. Iako je tačno da većina tužilaštava procesuiraju veliki broj bitnih predmeta drugih vrsta, bilo bi izuzetno korisno da tužioci koji rade na suđenjima vezanim za zločine regulirane međunarodnim pravom budu specijalizirani za taj tip predmeta, pogotovo imajući u vidu veliki broj predmeta.

Problem neadekvatnog broja tužilaca se dopunjuje i gotovo univerzalnim nedostatkom pomoćnog osoblja u tužilaštvima. Okružno tužilaštvo u Banja Luci, na primjer, upošljava 35 tužilaca da pokrivaju teritoriju sa oko pola miliona stanovnika, i to bez ijednog pripravnika ili pomoćnika.⁸² Samo jedan od deset kantonalnih ili okružnih tužilaca sa kojima je Human Rights Watch razgovarao ima na raspolaganju saradnika, pa čak i u tom slučaju tog saradnika

⁷⁹ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Centra za obuku sudija i tužilaca Federacije BiH, Sarajevo, 6. decembar 2007; American Bar Association, „Judicial Reform Index,“ februar 2006, str. 31.

⁸⁰ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Centra za obuku sudija i tužilaca Federacije BiH, Sarajevo, 6. decembar 2007.

⁸¹ U Federaciji postoji po dva do pet tužilaca koji rade u Odjelima za ratne zločine pri kantonalnim tužilaštvima. Broj specijaliziranih tužilaca je veći u kantonima koji imaju više predmeta, kao što je Tuzlanski kanton gdje pet tužilaca rade na predmetima ratnih zločina, Sarajevski i Mostarski kanton, gdje ih ima četiri, odnosno tri. Ti tužioci također rade i na drugim predmetima, zavisno od obima posla. U Republici Srpskoj imaju tri tužioca koji rade na slučajevima ratnih zločina u Trebinju, tri u Doboju, dva u Bijeljini, jedan u Istočnom Sarajevu i jedan u Banja Luci. Od svih ovih tužilaca iz Republike Srpske, samo tužilac u Banja Luci radi isključivo na predmetima ratnih zločina. Razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva u Tuzli, Tuzla, 11. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog suda u Bijeljini, Bijeljina, 12. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva u Sarajevu, Sarajevo, 21. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem u Okružnom tužilaštvu u Istočnom Sarajevu, Istočno Sarajevo, 21. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva u Mostaru, Mostar, 17. decembar 2007; e-mail korespondencija Human Rights Watch-a sa osobljem Kancelarije glavnog tužioca Republike Srpske, 25. mart 2008; telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Tužilaštva Federacije BiH, 9. maj 2008.

⁸² Razgovor Human Rights Watch-a sa Tužilaštvom Republike Srpske, Banja Luka, 14. decembar 2007.

dijeli sa drugim tužiocima.⁸³ Rezultat ovog nedostatka je to da su tužioci primorani da gotovo sve aspekte rada vezane za jedan predmet pokrivaju lično, od razgovora sa svjedocima, preko izrade prijave, do rutinskih administrativnih zadataka.⁸⁴ Veliko opterećenje poslom je jedan od razloga zašto tužioci često potražuju prebacivanje predmeta koji bi teoretski trebali biti u nadležnosti kantonalnih i okružnih sudova na nivo Suda BiH.⁸⁵

⁸³ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva u Istočnom Sarajevu, Istočno Sarajevo, 21. decembar 2007.

⁸⁴ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Tužilaštva Republike Srpske, Banja Luka, 14. decembar 2007.

⁸⁵ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Suda BiH, Sarajevo, 21. decembar 2007; telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, 1. april 2008.

V. Istrage

A. Nedostatak specijaliziranih istražitelja u tužilaštvima

Jedan od najvećih zadataka tužilaca, u kontekstu procesuiranja predmeta ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida, su istražne radnje. Tužioci moraju organizirati prikupljanje fizičkih dokaza i svjedočenja kako bi mogli potvrditi autentičnost krivičnih prijava prije pokretanja optužnice, a potom i pripremiti optužnicu za sudski proces. Zakoni u oba entiteta omogućavaju tužiocima da sarađuju sa „ovlaštenim osobljem“ koje može pomoći u istrazi u smislu identifikacije osumnjičenih, prikupljanja informacija i dokaza, te izvršavanja sudskih naloga.⁸⁶ Predloženo je da se uspostave istražna odjeljenja pri kantonalnim i okružnim tužilaštvima, ali taj prijedlog još uvijek nije proveden u praksu. Takvi istražitelji bi mogli pomoći tužiocima u obavljanju zadataka koji iziskuju puno vremena kao što su ekshumacije ili ispitivanje svjedoka.⁸⁷ Ovi istražitelji ne bi radili pod nadzorom policije nego tužilaca, čime bi se tužiocima omogućilo da bolje kontroliraju istrage. Takvi istražitelji bi bili oslobođeni političkog utjecaja koji ponekad onemogućava policijskim snagama da rade na predmetima politički osjetljivih zločina.

B. Saradnja između policijskih snaga preko međuentitetske linije razgraničenja tokom istraga

Bez specijaliziranih istražitelja pri tužilaštvima, istražne radnje provode sami tužioci i mjesna policija. Ovaj aranžman je problematičan iz nekoliko razloga. Čak i dugi niz godina nakon rata u BiH, povjerenje javnosti u policijske snage, pogotovo one iz drugog entiteta, je još uvijek na veoma niskom nivou, djelomično zbog prisutne sumnje da su neki od službenika policijskih struktura bili uključeni u slučajeve narušavanja ljudskih prava tokom rata. Iako je u mnogim sferama bilo poboljšanja kada je saradnja u pitanju, slučajevi vezani za zločine počinjene tokom rata su izuzetno politički senzitivni. Iz ovog razloga, policiji je često teško da ispuni svoje obaveze u procesu istraga ovakvih zločina. Ovo je naročito prisutno u predmetima kada je neophodno da policijske strukture sarađuju sa onima iz drugog entiteta. Predstavnici policijskih struktura Federacije Bosne i Hercegovine tvrde da prije svega nekoliko godina nije postojala nikakva saradnja sa kolegama iz Republike Srpske, ali da su od

⁸⁶ Zakon o krivičnom postupku Federacije BiH, čl. 35(2); Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske, čl. 43(2)

⁸⁷ Razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva u Bijeljini, Bijeljina, 10. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva u Sarajevu, Sarajevo, 21. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva u Mostaru, Mostar, 17. decembar 2007.

tada napravljeni veliki pomaci, pogotovo vezano za manje politički osjetljive zločine⁸⁸. Tužiocima u RS su imali podijeljene ocjene vezane za saradnju sa policijom Federacije, generalno se slažući u tome da se saradnja poboljšala u odnosu na raniji period izuzev u nekoliko kantona.⁸⁹

Bez obzira na napredak, saradnja između policijskih snaga dva entiteta vezana za istraživanje zločina reguliranih međunarodnim pravom i dalje se suočava sa ozbiljnim izazovima. Policija u Federaciji priznaje da je BiH Agencija za istrage i zaštitu (SIPA) mnogo podobnija od lokalne policije za istrage zločina koje su počinili pripadnici lokalne većinske skupine.⁹⁰ Iako je u prvim godinama po osnivanju SIPA-e postojala saradnja između njih i entitetskih policija, ona je sada obustavljena kako bi se istražitelji SIPA-e mogli koncentrirati na svoj osnovni zadatak a to je pomoć državnom tužilaštvu.⁹¹

C. Ograničene mogućnosti policije da provede istražne radnje

Stavljajući politički aspekt na stranu, policije oba entiteta imaju ograničene resurse da bi obavljali zadatke koje iziskuju predmeti zločina reguliranih međunarodnim pravom. Policijska tijela oba entiteta su poduzela određene korake kako bi povećali svoje kapacitete da provode istražne radnje u ovakvim predmetima. Organizirane obuke sa ciljem poboljšanja saradnje između policije i tužilaštava su djelomično zaslužne za određena poboljšanja u tom smislu.⁹² U Federaciji su počeli koristiti policijske istražitelje specijalizirane za ratne zločine, ali ti službenici se također bave i nizom drugih nasilnih krivičnih djela, te su prisutni samo u Sarajevu. Oni nemaju mogućnost nadziranja rada policije u kantonima.⁹³ U Centrima javne bezbjednosti u Republici Srpskoj imaju specijalizirane inspektore za ratne zločine, ali samo ograničeni broj istih (između tri i osam u svakom centru), a mnogim od centara nedostaju odgovarajuće prostorije za obavljanje razgovora sa svjedocima.⁹⁴

⁸⁸ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Ministarstva unutrašnjih poslova Federacije BiH, Sarajevo, 20. decembar 2007.

⁸⁹ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva u Istočnom Sarajevu, Istočno Sarajevo, 21. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva u Bijeljini, Bijeljina, 10. decembar 2007.

⁹⁰ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Ministarstva unutrašnjih poslova Federacije BiH, Sarajevo, 20. decembar 2007.

⁹¹ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Državne agencije za istrage i zaštitu, Sarajevo, 7. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva u Istočnom Sarajevu, Istočno Sarajevo, 21. decembar 2007.

⁹² Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Centra za obuku sudija i tužilaca Republike Srpske, Banja Luka, 13. decembar 2007.

⁹³ Human Rights Watch-a sa osobljem Ministarstva unutrašnjih poslova Federacije BiH, Sarajevo, 20. decembar 2007.

⁹⁴ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva u Istočnom Sarajevu, Istočno Sarajevo, 21. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Tima za istraživanja i dokumentovanje ratnih zločina,

Osoblje Ministarstva unutrašnjih poslova je napomenulo da postoje poteškoće u upošljavanju žena i osoba drugih etničkih skupina koji bi radili na istragama ratnih zločina.⁹⁵ Najveći broj policajaca nisu prošli nikakvu obuku za rad sa traumatiziranim žrtvama, zbog čega mnogi muški policajci imaju poteškoća da razgovaraju sa ženama žrtvama seksualnog nasilja.⁹⁶

D. Saradnja između tužilaca i policije u provođenju istraga

Ove praktične i političke poteškoće su dovele do zatezanja saradnje između tužilaca i policije kada su u pitanju osjetljivi slučajevi narušavanja ljudskih prava.⁹⁷ Čak i oni tužioci po čijoj procjeni je saradnja sa policijom adekvatna, priznaju da slučajevi koji se tiču zločina počinjenih tokom rata predstavljaju izazov. Izazov postaje još i veći kada tužioci zavise od lokalne policije u dostavljanju podataka o zločinima koje su počinili pripadnici policijskih snaga.⁹⁸

Pitanje reforme policije u BiH je i dalje aktualno političko pitanje, pogotovo u kontekstu procesa pridruživanja BiH Evropskoj Uniji. Jedan predstavnik civilnog društva je naglasio potrebu za još ozbiljnijom procedurom provjere policijskih službenika nego što je to do sada bio slučaj u BiH, napominjući da su nekolicina nedavno imenovanih policajaca bili uključeni u genocid u Srebrenici.⁹⁹ Policijske strukture iz oba entiteta priznaju da postoji problem u pogledu suosjećanja sa osumnjičenim policajcima, pa čak i osumnjičenim ratnim zločincima u policijskim strukturama.¹⁰⁰ Bitno je da se pri trenutnim nastojanjima da se reformira policija ima u vidu uloga koju policija igra u istraživanju zločina počinjenih tokom rata. Osiguravanje sredstava za službenike sa većim stepenom specijalizacije, uz detaljniju obuku, vezano za složenu praksu istraživanja tih zločina, bi svakako bilo od pomoći. Stavljanjem takvih službenika u nadležnost tužilaštava oni bi se u svakodnevnom radu na istraživanju politički osjetljivih zločina zaštitili od političkih utjecaja.

Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske, Pale, 20. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske, Banja Luka, 14. decembar 2007.

⁹⁵ Human Rights Watch-a sa osobljem Ministarstva unutrašnjih poslova Federacije BiH, Sarajevo, 20. decembar 2007.

⁹⁶ Razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom BiH civilnog društva, Tuzla, 11. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Ministarstva unutrašnjih poslova Federacije BiH, Sarajevo, 20. decembar 2007.

⁹⁷ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva u Sarajevu, Sarajevo, 21. decembar 2007; razgovor interview Human Rights Watch-a sa osobljem Ministarstva unutrašnjih poslova Federacije BiH, Sarajevo, 20. decembar 2007.

⁹⁸ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva u Bijeljini, Bijeljina, 12. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Ministarstva unutrašnjih poslova Federacije BiH, Sarajevo, 20. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Tužilaštva Republike Srpske, Banja Luka, 14. decembar 2007.

⁹⁹ Razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom BiH civilnog društva, Sarajevo, 4. decembar 2007.

¹⁰⁰ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Ministarstva unutrašnjih poslova Federacije BiH, Sarajevo, 20. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske, Banja Luka, 14. decembar 2007.

VI. Dokazi

A. Poteškoće u korištenju dokaza iz ratnog perioda

U prošlosti je Human Rights Watch zabilježio da su dokazi iz ratnog perioda često siromašni informacijama na kojima se mogu zasnivati optužnice. Pored toga, dokaze o ratnim zločinima, zločinima protiv čovječanstva ili genocida u nekim slučajevima uništila je lokalna policija.¹⁰¹ Problemi sa dokazima iz ovog perioda postoje u oba entiteta.

Dokazi o zločinima koji predstavljaju kršenje međunarodnog prava prikupljeni tokom rata često su bili zasnovani na nacionalnom ili etničkom identitetu s ciljem prebacivanja političke odgovornosti za konflikt na protivničku stranu.¹⁰² Uslijed ove činjenice, čak da je i više dokaza spašeno iz tog perioda, pitanje je da li bi oni danas za tužioce bili upotrebljivi.¹⁰³ Tužiocima iz oba entiteta rekli su Human Rights Watch-u da je dokazni materijal iz vremena rata do te mjere ispolitiziran da ima malu vrijednost. Prigovori koji su se ulagali u to vrijeme ponekad spominju cijelu vojnu jedinicu kao počinioaca, a sadrže vrlo malo specifičnih informacija, kao što su balistički ili nalazi autopsije, ili vojni zapisi koji bi mogli pružiti osnovu za optužnicu.¹⁰⁴ Pored toga, neki tužiocima potvrdili su da je dokazni materijal prikupljen u skladu sa starim zakonima o krivičnim postupcima proglašen neprihvatljivim obzirom na nedosljednosti sa zakonom koji je sada na snazi.¹⁰⁵

B. Razmjena dokaza sa Sudom BiH

Ove poteškoće u prikupljanju dokaza čine saradnju sa izvorima koji pružaju dokazni materijal posebno važnom. Jedan takav izvor mogao bi biti Sud BiH, čiji Odjel za ratne zločine procesuirao mnoge slučajeve povezane sa predmetima koji se vode u entitetskim sistemima. Trenutno postoji određen stepen dijeljenja dokaza između državnog i entitetskih sudova, ali je ova saradnja nezvanična, a entitetski sudovi nemaju pristup bazi podataka

¹⁰¹ Human Rights Watch, *Šansa za pravdu*, str. 28.

¹⁰² Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva Mostar, Mostar, 17. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog suda Bijeljina, Bijeljina, 10. decembar 2007.

¹⁰³ Razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Bijeljina, 10. decembar 2007.

¹⁰⁴ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva Mostar, Mostar, 17. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva Kantona Sarajevo, Sarajevo, 21. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva Istočno Sarajevo, Istočno Sarajevo, 21. decembar 2007.

¹⁰⁵ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva Istočno Sarajevo, Istočno Sarajevo, 21. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva Kantona Sarajevo, Sarajevo, 21. decembar 2007.

dokaza Suda BiH.¹⁰⁶ Jedan državni tužilac rekao je Human Rights Watch-u da su jednom prilikom državni tužioci sasvim slučajno saznali da entitetske vlasti istražuju slučaj koji se preklapa sa jednim od njihovih predmeta.¹⁰⁷

Razmatraju se planovi za izmjenu zakona u primjeni kako bi se dozvolio transfer novih slučajeva sa državnog na entitetske sudove tokom istražne faze, kao i da se uradi podjela jurisdikcija između državnog i entitetskih sudova u određenim slučajevima gdje bi se predmeti koji uključuju visoko pozicionirane optuženike procesuirali na državnom, a oni niže rangiranih osoba na entitetskim sudovima. Ukoliko budu usvojene, ove promjene zahtijevale bi povećan stepen saradnje i dijeljenja dokaza.¹⁰⁸ Uspostavljanje zvaničnijih mehanizama dijeljenja dokaza olakšalo bi ovaj proces. Ovo se može postići tako što će se kantonalnim ili okružnim tužiocima dozvoliti pristup dokazima državnih tužilaca, ili uspostavljanjem centraliziranog tijela za čuvanje i organiziranje dokaza o zločinima počinjenim tokom rata.¹⁰⁹

C. Korištenje dokaza MKSJ-a

Pristup kantonalnih i okružnih sudova i tužilaštava umreženim kompjuterima sve je češća pojava, tako da se prioritet treba dati omogućavanju pristupa pravosudnoj bazi podataka i modelu razotkrivanja dokaza (EDS) MKSJ-a.¹¹⁰ Kantonalni i okružni tužioci još uvijek nemaju pristup ovoj bazi podataka, i pored prethodno izraženog interesa državnih tužilaca da omoguće ovako nešto.¹¹¹

¹⁰⁶ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Posebnog odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, Sarajevo, 4. decembar 2007.

¹⁰⁷ Telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Posebnog odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, 1. april 2008.

¹⁰⁸ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Posebnog odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, Sarajevo, 19. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Tužilaštva BiH, Sarajevo, 20. decembar 2007. Međutim, državni tužioci su poslije rekli Human Rights Watch-u da je ovaj plan zaustavljen zbog zabrinutosti po pitanju napretka u istragama koje su u toku u entitetskim sistemima. Telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Posebnog odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, 1. april 2008.

¹⁰⁹ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Posebnog odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, Sarajevo, 19. decembar 2007.

¹¹⁰ The Evidence Disclosure Suite sadrži sav materijal koji se ne smatra povjerljivim i koji je uveden kao dokazni materijal u predmetima koji se vode pred MKSJ-om, a pravosudna baza podataka od naloga, odluka i presuda MKSJ-a koje nisu povjerljive prirode.

¹¹¹ Human Rights Watch, *Šansa za pravdu*, str. 32; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva Istočno Sarajevo, Istočno Sarajevo, 21. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva u Mostaru, Mostar, 17. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Tužilaštva Republike Srpske, Banja Luka, 14. decembar 2007.

I bez ove tehnologije, manji broj tužilaca iskoristio je prisustvo Ureda za vezu MKSJ-a u BiH kako bi zahtijevao korištenje dokaza MKSJ-a.¹¹² Zvaničnici u uredima za vezu iskazali su želju za saradnjom sa kantonalnim i okružnim tužiocima, ali izvještavaju da do sada nije bilo skoro nikakvih zahtjeva za saradnjom.¹¹³ Uredi za vezu rade na aktivnostima otvaranja prema javnosti, što će—za nadati se—povećati svjesnost i interes za ove usluge, ali tužiocima također trebaju biti proaktivniji u zahtijevanju ove saradnje. U nekim primjerima, neprijateljstvo prema MKSJ-u kao instituciji može spriječiti neke tužioce da traže usluge Ureda za vezu. Neki su čak i doveli u pitanje upotrebljivost dokaza MKSJ-a prema lokalnim zakonima.¹¹⁴ Većina tužilaca se pak slaže da bi ovi dokazi bili korisni, a neki su ovo naveli kao i ključni način za prikupljanje dokaza koje bi pod drugačijim okolnostima bilo teško dobiti od vladinih agencija.¹¹⁵

D. Korištenje dokaza NVO-a

Nevladine organizacije mogu biti drugi vrijedan izvor dokaza za procesuiranje ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida. Mnoge lokalne nevladine organizacije aktivno su prikupljale dokaze o identitetima žrtava ili počinitelja, a asocijacije žrtava imaju kontakte sa ljudima koje mogu posvjedočiti o zločinima počinjenim tokom rata. Istina je da nevladine organizacije, uopćeno govoreći, nisu obučene za krivične istrage, a na neke mogu utjecati i politički interesi. Materijali koje su ove organizacije prikupile mogu se podvesti pod „rekla-kazala“ (*bearsay*) te stoga ne bi bili prihvatljivi na suđenju. Međutim, uspješnija saradnja mogla bi dovesti do vrijednih tragova na kojima tužiocima mogu raditi prije suđenja, a također bi utjecala i na izgradnju povjerenja između tužilaca i žrtava.

Neke nevladine organizacije provele su određene inicijative s ciljem prikupljanja informacija o zločinima počinjenim tokom rata i učinile ih dostupnima. Na primjer, Savez Iogoraša nedavno je otkrio plan uspostavljanja centralizirane i pretražive baze podataka koja bi omogućila tužiocima da unakrsno pretraže imena žrtava ili počinitelja, te nadimaka u cilju lociranja daljnjih dokaza.¹¹⁶ Centar za istraživanje i dokumentaciju u Sarajevu već je

¹¹² Razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva Istočno Sarajevo, Istočno Sarajevo, 21. decembar 2007.

¹¹³ Razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), Sarajevo, 4. decembar 2007.

¹¹⁴ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva Banja Luka, Banja Luka, 13. decembar 2007.

¹¹⁵ Razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva Tuzlanskog kantona, Tuzla, 11. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva Kantona Sarajevo, Sarajevo, 21. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Tužilaštva FBiH, Sarajevo, 7. decembar 2007.

¹¹⁶ Međutim, ovo neće biti spremno do 2012. godine. Razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Sarajevo, 18. decembar 2007.

uspostavio iscrpnu bazu podataka o zločinima počinjenim tokom rata, koja uključuje i opciju za pretraživanje.

Međutim, dok Centar potvrđuje dobru saradnju sa državnim tužiocima, u isto vrijeme navodi da je njegovo osoblje samo jednom bilo kontaktirano od strane kantonalnog ili okružnog istražitelja sa zahtjevom za pomoć u prikupljanju dokaza za slučaj.¹¹⁷ Slično tome, Centri civilnih inicijativa, nevladina organizacija koja je uključena u pitanja suđenja za zločine počinjene tokom rata, navodi da su državni tužioci tražili njihovu pomoć u lociranju potencijalnih dokaza, dok kantonalni ili okružni tužioci to nisu činili.¹¹⁸

Postoji nekoliko izuzetaka. Na primjer, okružni tužioci u Banja Luci saraduju sa NVO u lociranju i pružanju medicinske, psihološke ili praktične podrške svjedocima, a tužioci u Tuzlanskom kantonu blisko saraduju sa NVO Vive Žene (vidi „Svjedoci“).¹¹⁹

Međutim, u drugim područjima, kao što je to Bijeljina, postoji vrlo jasan nedostatak povjerenja i saradnje između tužilaca i lokalnih nevladinih organizacija. Lokalni okružni tužioci kritizirali su kvalitet dokaza koje dostavljaju lokalne nevladine organizacije i postavljaju pitanje da li nevladine organizacije uopće trebaju imati ulogu u prikupljanju dokaza.¹²⁰

Tužioci i NVO sektor moraju poduzeti dalje korake kako bi unaprijedili međusobnu saradnju. Ovo će zahtijevati veći trud tužilaca, ali i razumijevanje nevladinih organizacija po pitanju njihove ograničene uloge i činjenice da bez dodatnog rada ne mogu svi dokazi o ratnim zločinima, zločinima protiv čovječnosti i genocidu biti korišteni za podizanje optužnice. I pored toga, saradnja u nekim okruzima i kantonima, kao i na Sudu BiH, ukazuje na to da informacije nevladinih organizacija mogu biti od koristi i da na osnovu njih tužioci mogu dalje istraživati.

¹¹⁷ Razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Sarajevo, 4. decembar 2007.

¹¹⁸ Razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Mostar, 17. decembar 2007.

¹¹⁹ Razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva Banja Luka, Banja Luka, 13. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva Tuzlanskog kantona, Tuzla, 11. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Tuzla, 11. decembar 2007; telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, 3. april 2008.

¹²⁰ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva Bijeljina, Bijeljina, 10. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Bijeljina, 12. decembar 2007.

E. Dodatna zabrinutost po pitanju izvora dokaza

Nekoliko tužilaca, posebno u Republici Srpskoj, spomenulo je poteškoće u pristupu dokumentima iz vladinih arhiva, kao što su vojni zapisi, koji bi im omogućili dokazivanje komandne odgovornosti i ustanovljavanja koja je vojna jedinica bila stacionirana u području na kojem se u određenom vremenu počinio određeni zločin.¹²¹ Nisu se svi intervjuirani subjekti složili da su ovi podaci neophodni, ali su i državni tužiocci naveli poteškoće u dobivanju zahtjeva za podatke iz vladinih arhiva i zatražili olakšan pristup ovim podacima.¹²²

Tužiocci također imaju ograničen pristup DNK dokazima. Laboratorija za analizu DNK nedavno je otvorena u Banja Luci, a pružena je i određena obuka u korištenju ovih dokaza.¹²³ Sudovi u Federaciji BiH nemaju na svom raspolaganju laboratoriju za analizu DNK, već se oslanjaju na resurse Međunarodne komisije za nestale osobe, koja ne može uvijek brzo odgovoriti na zahtjeve tužilaca obzirom na njen kontinuiran rad u ostalim važnim aspektima.¹²⁴ Neki od intervjuiranih subjekata postavili su pitanje neophodnosti DNK dokaza za rješavanje slučajeva, ali je jedan državni tužilac naveo da DNK dokaz nije neophodan za dokazivanje krivice u svakom predmetu, ali može biti od suštinske važnosti u utvrđivanju sudbine žrtve.¹²⁵

¹²¹ Razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva Istočno Sarajevo, Istočno Sarajevo, 21. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva Bijeljina, Bijeljina, 10. decembar 2007.

¹²² Razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Banja Luka, 13. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Posebnog odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, Sarajevo, 19. decembar 2007.

¹²³ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Centra za obuku sudija i tužilaca Republike Srpske, Banja Luka, 13. decembar 2007.

¹²⁴ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Tužilaštva FBiH, Sarajevo, 7. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Posebnog odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, Sarajevo, 19. decembar 2007.

¹²⁵ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva Kantona Sarajevo, Sarajevo, 21. decembar 2007; telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Posebnog odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, 1. april 2008.

VII. Svjedoci

Usljed brojnih poteškoća u pribavljanju fizičkih dokaza za slučajeve zločina počinjenih u toku rata, često je svjedočenje svjedoka jedini dokaz dostupan tužiocima u ovim predmetima.¹²⁶ Zastrašivanje i iscrpljivanje svjedoka, kao i nedostatak informacija o ulozi svjedoka u sudskom procesu, umanjuju mogućnosti i spremnosti svjedoka da svjedoči na suđenju. Vlasti moraju ispuniti svoje obaveze i pružiti adekvatnu zaštitu svjedocima, te podržati one službe koje mogu omogućiti povećano učešće svjedoka u suđenjima. Istina je da ispunjavanje ovih obaveza zahtijeva dodatne resurse, ali njihovo neispunjavanje može ugroziti fer suđenja i prava žrtve.

A. Nedostatak službi za zaštitu svjedoka

U postkonfliktnim društvima kao što je to Bosna i Hercegovina, političke tenzije mogu ostati dosta visoke, dok mnoge žrtve i dalje pate od traume koju su doživjeli tokom rata. Kako bi se pojačalo učestvovanje žrtava u suđenjima, neophodno je da žrtve vjeruju u sudski sistem, da budu voljne svjedočiti i da se osjećaju sigurnima od odmazde radi njihovog svjedočenja. Da bi se ovo postiglo, svjedoci i njihove porodice moraju biti zaštićeni prije, tokom i poslije suđenja. U rijetkim slučajevima, moguće je da će biti potrebna i dugoročna zaštita ili čak preseljenje u drugu zemlju.

Kao što je to zabilježeno u ranijim izvještajima Human Rights Watch-a, teško je dobiti potvrđenu informaciju o incidentima zastrašivanja svjedoka na suđenjima vođenim pred entitetskim sudovima u BiH, ali iskustvo mnogih suđenja za zločine počinjene u ratu, zločine protiv čovječnosti i genocid vođenih u drugim dijelovima bivše Jugoslavije ukazuju na to da je ovo česta pojava.¹²⁷ Osjetljiva priroda ovih suđenja može učiniti svjedoka ranjivim za zastrašivanje ili odmazde neprijateljski raspoloženih pripadnika društva. Dok neki zvaničnici potvrđuju da nisi primili izvještaje o zastrašivanju svjedoka koje bi mogli činiti osnovu za sudsku tužbu, najmanje jedan tužilac potvrđuje da je razlog ovome poteškoća u dokazivanju ovog krivičnog djela, a ne nedostatak zastrašivanja.¹²⁸

¹²⁶ Razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva Tuzlanskog kantona, Tuzla, 11. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva Banja Luka, Banja Luka, 13. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva Mostar, Mostar, 17. decembar 2007.

¹²⁷ Human Rights Watch, *Šansa za pravdu*, str. 33; *Pravda u opasnosti*, str. 19-23.

¹²⁸ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog suda u Tuzli, Tuzla, 11. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Tužilaštva FBiH, Sarajevo, 7. decembar 2007.

Percepcija opasnosti po svjedoke, bilo osnovane ili ne, često je spominjana u intervjuima koje je Human Rights Watch vodio sa žrtvama, tužiocima i ostalim osobama. Svjedoci koji su se vratili u svoje predratne domove gdje pripadaju manjinskoj grupi mogu biti još u većem strahu i nevoljni da svjedoče.¹²⁹ Mnoge od intervjuiranih osoba rekle su da žrtve rijetko vjeruju lokalnoj policiji bilo kojeg entiteta u smislu da će im ona pružiti adekvatnu zaštitu ukoliko se odluče na svjedočenje, a često ih sumnjiče i za simpatisanje sa ratnim zločincima ili čak da upošljavaju neke od njih.¹³⁰

Odgovornost entitetskih vlasti da pruže neophodne mehanizme za zaštitu svjedoka zasniva se na bh. zakonu i ne zavisi od nedostatka ili dostupnosti dokaza o zastrašivanju.¹³¹ I Republika Srpska i Federacija Bosne i Hercegovine imaju zakonske propise o zaštiti i podršci svjedoka, ali u najvećem broju primjera, ovakvi zakoni postoje samo na papiru. Zvaničnici Suda BiH rekli su Human Rights Watch-u da je u najmanje dva slučaja Sud preuzeo slučaj ili odbio prebaciti slučaj entitetskim sudovima zbog nedostatka odgovarajuće zaštite i potpore svjedoka.¹³²

Sudovima nedostaje skoro sva moderna oprema potrebna za zaštitu identiteta svjedoka, kao što je video link ili softver za preoblikovanje glasa svjedoka.¹³³ Loše fizičko stanje mnogih sudnica simptom je ratne štete i zanemarivanja još iz predratnog vremena.¹³⁴ Jedan zvaničnik opisao je opremu Suda BiH kao „opremu svemirskog broda“ naspram one koja se koristi u entitetskim sudovima.¹³⁵ Jedini izuzetak ovome je nova sudnica Okružnog suda Istočno

¹²⁹ Razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Bijeljina, 12. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva Tuzlanskog kantona, Tuzla, 11. decembar 2007.

¹³⁰ Razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Sarajevo, December 4, 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Tužilaštva FBiH, Sarajevo, 7. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnicima civilnog društva u BiH, Bijeljina, 12. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Mostar, 17. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Ministarstva unutrašnjih poslova FBiH, Sarajevo, 20. decembar 2007.

¹³¹ Zakon o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku, *Službeni glasnik Republike Srpske*, 48/03, www.mup.vladars.net/zakoni_it/pdf/Zakon%20o%20zastiti%20svjedoka%20u%20krivicnom%20postupku_lat.pdf (pristupljeno 27. mart 2008); Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka, *Službene novine FBiH*, 37/03, <http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/zakoni/index.php> (pristupljeno 27. mart 2008).

¹³² Dva predmeta u pitanju su: predmet Neđe Samardžića (X-KRZ-05/49) i predmet Sretena Lazarevića i ostalih (X-KR-06/243). Telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Posebnog odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, 1. april 2008; telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, 27. juni 2008.

¹³³ Nijedan od sudova koje je posjetio Human Rights Watch (Kantonalni sud Sarajevo, Okružni sud Istočno Sarajevo, Kantonalni sud Tuzla, Okružni sud Bijeljina, Okružni sud Banja Luka i Kantonalni sud Mostar) nije imao nikakve uređaje za zaštitu svjedoka. Razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog suda Sarajevo, Sarajevo, 4. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog suda Istočno Sarajevo, Istočno Sarajevo, 6. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog suda Bijeljina, Bijeljina, 10. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog suda Tuzla, Tuzla, 11. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva Mostar, Mostar, 17. decembar 2007.

¹³⁴ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Ministarstva pravde Republike Srpske, Banja Luka, 14. decembar 2007.

¹³⁵ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog suda Sarajevo, Sarajevo, 4. decembar 2007.

Sarajevo, što je većinom finansirala Vlada Norveške, koja će—prema izjavama osoblja - uključiti i opremu za zaštitu svjedoka.¹³⁶

Ipak, ovaj nedostatak tehničkih kapaciteta može samo djelomično opravdati nedostatak zaštite svjedoka u kantonalnim i okružnim predmetima. Zaštita svjedoka može zahtijevati upotrebljivost ove tehnologije u malom broju slučajeva. U mnogim drugim, potrebe svjedoka mogu se ostvariti upotrebom mnogo jednostavnijih metoda, kao što je podizanje ekrana za zaštitu oko svjedoka tokom svjedočenja, dodjeljivanje pseudonima ili zatvaranja sudnice tokom kratkog perioda suđenja u kojem se otkrivaju osjetljive informacije. Državne vlasti poduzele su neke od koraka u cilju osiguravanja zaštite svjedoka koji mogu poslužiti kao model za okružne i kantonalne vlasti.¹³⁷

U većini slučajeva, okružne i kantonalne vlasti ne poduzimaju takve korake u cilju zaštite svjedoka na osjetljivim suđenjima.¹³⁸ Jedina zaštitna mjera za skrivanje identiteta svjedoka koje su entitetske vlasti predložile tokom istrage Human Rights Watch-a bilo je dozvoljavanje da se iskaz svjedoka pročita i kao takav unese kao dokazni materijal, i da se ne zahtijeva svjedočenje uživo.¹³⁹ Međutim, kakve god mjere za zaštitu svjedoka usvojili, uvijek se treba voditi računa o pravu na fer suđenje, te je potrebno koristiti onu opciju kojom se to pravo poštuje uz najmanju mjeru ograničavanja.¹⁴⁰ Ovo uključuje pravo optuženika na javno saslušanje i ispitivanja svjedoka koji svjedoči protiv njega/nje.¹⁴¹ Svjedočenje koje se pročita u toku procesa, umjesto svjedočenja uživo koje omogućava i unakrsno ispitivanje, iz tog razloga biva problematično. Slično tome, potrebno je ograničiti i dijelove suđenja zatvorene

¹³⁶ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog suda Istočno Sarajevo, Istočno Sarajevo, 6. decembar 2007. Pored ovoga, navodno su u toku i planovi da se jedna sudnica u Kantonalnom sudu Sarajevo opremi posebnom pregradom za svjedoke i drugim zaštitnim mjerama. Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog suda Sarajevo, Sarajevo, 4. decembar 2007. Osnovni sud Brčko Distrikta također prijavljuje da posjeduje modernu opremu za zaštitu svjedoka. Distrikt je administrativna jedinica izuzeta od dva entiteta BiH. Suđenja za ratne zločine navodno se također izvode u ovom području, ali iz praktičnih razloga, Brčko Distrikt nije uključen u ovaj izvještaj. Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Tužilaštva FBiH, Sarajevo, 7. decembar 2007.

¹³⁷ Human Rights Watch, *Sužavanje prostora nekažnjavanja*, str. 29-37.

¹³⁸ Razgovori Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Sarajevo, 4. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Tužilaštva FBiH, Sarajevo, 7. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Mostar, 17. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog suda Mostar, Mostar, 17. decembar 2007.

¹³⁹ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog suda Mostar, Mostar, 17. decembar 2007.

¹⁴⁰ *Van Mechelen i ostali protiv Holandije*, presuda od 23. april 1997. godine, izvještaji o presudama i odlukama 1997.-III, dostupni na www.echr.coe.int, para. 58.

¹⁴¹ Međunarodni ugovor o civilnim i političkim pravima (ICCPR), usvojen 16. decembar 1966, Rezolucija Generalne skupštine 2200A (XXI), 21 U.N. GAOR Supp. (br. 16) u 52, UN dokument A/6316 (1966), 999 U.N.T.S. 171, stupio na snagu 23. mart 1976, naslijeđen u Bosni i Hercegovini 1. septembar 1993, član 14; Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (ECHR), 213 U.N.T.S. 222, stupila na snagu 3. septembar 1953, amandmani uloženi u protokolima 3, 5, 8, i 11 koji su stupili na snagu, po redu, 21. septembar 1970, 20. decembar 1971, 1. januar 1990, i 1. novembar 1998, a Bosna i Hercegovina ih ratificirala 7. decembar 2002, član 6.

za javnost, obzirom da održavanje suđenja u tajnosti može podrivati pravo na fer suđenje optuženika i spriječiti svjesnost javnosti o suđenju.

U Mostaru su neke nevladine organizacije i asocijacije žrtava prijavile slučajeve u kojima su svjedoci koji su svjedočili na suđenjima za zločine počinjene u ratu bili smješteni u istim čekaonicama kao i porodica optuženika. Za svjedoka koji se priprema da svjedoči o traumatičnim okolnostima, ovo je vrlo problematičan aranžman.¹⁴² Predstavnici civilnog društva u Prijedoru napomenuli su da svjedoci koji se trebaju pojaviti na suđenju i svjedočiti često moraju putovati istim autobusom kao i prijatelji i porodica optuženika.¹⁴³ Vlasti u Kantonu Sarajevo požalili su se zbog nedostatka posebnog ulaza za žrtve, koji bi žrtvama omogućio da izbjegnu neželjeno izlaganje prilikom ulaska u sud kroz glavni ulaz.¹⁴⁴

U slučajevima u kojima je potrebna moderna tehnika za zaštitu svjedoka kako bi se ispunile potrebe svjedoka, vlasti okruga i kantona mogle bi koristiti opremu Suda BiH. Osoblje ovog Suda koje je razgovaralo sa Human Rights Watch-om naznačilo je da bi se oprema Suda BiH mogla dijeliti sa kantonalnim i okružnim sudovima i tužiocima.¹⁴⁵ Saradnja između državnih i lokalnih vlasti u ovom području pomogla bi kantonalnim i okružnim vlastima da ispune svoje zakonske obaveze prema svjedocima.

Pored ovoga, entitetske i državne vlasti trebaju raditi na osiguravanju potrebnih sredstava kojima bi se opremljenost prostorija kantonalnih i okružnih sudova poboljšala do standarda potrebnih za zaštitu svjedoka. VSTV je već proveo sveobuhvatnu procjenu potreba kantonalnih i okružnih sudova koja bi se relativno brzo mogla implementirati, a u ovisnosti od političke volje i dostupnih sredstava.¹⁴⁶

Čak i sa većom posvećenošću zaštiti svjedoka prije i u toku suđenja, nekim svjedocima i članovima njihovih porodica zaštita može biti potreba i nakon suđenja. U malobrojnim slučajevima, ovo može zahtijevati i preseljenje. Nekoliko ljudi koje je razgovaralo sa Human Rights Watch-om izrazilo je skeptičnost u pogledu mogućnosti preseljenja svjedoka unutar BiH. Naveli su da je BiH mala zemlja, te da je za ljude vrlo teško ostati anonimnima u nekoj zajednici. Tamo gdje je potrebno izvršiti preseljenje izvan BiH u cilju zaštite svjedoka i

¹⁴² Razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Mostar, 17. decembar 2007.

¹⁴³ Telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, 3. april 2008.

¹⁴⁴ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog suda Sarajevo, Sarajevo, 4. decembar 2007.

¹⁴⁵ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Suda BiH, Sarajevo, 21. decembar 2007. U Federaciji, tužiocima ne koriste opremu Državnog suda. Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Tužilaštva FBiH, Sarajevo, 7. decembar 2007.

¹⁴⁶ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Visokog sudskog i tužilačkog vijeća, Sarajevo, 20. decembar 2007.

njegove/njene porodice, bit će potrebna pomoć drugih zemalja.¹⁴⁷ Međutim, iskustvo Suda BiH u ovim slučajevima ukazuje na to da druge zemlje mogu biti nespремne pružiti pomoć za preseljenje svjedoka i njihovih porodica.¹⁴⁸

B. Nedostatak programa za zaštitu svjedoka

Mnogi svjedoci u predmetima ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti ili genocida mogu zahtijevati, pored zaštite, dodatne usluge kako bi učestvovali u suđenjima. Mnogi svjedoci naveli su prepreke u aspektima učešća koji su sastavni dio procesa. Neke od ovih prepreka su praktične prirode: od svjedoka se očekuje da sam plati prevoz do sudnice u kojoj će svjedočiti.¹⁴⁹ Drugi su ličniji i zahtijevaju profesionalnu brigu. Neke asocijacije žrtava navele su biljeg kojim se u tradicionalnim zajednicama mogu obilježiti žrtve seksualnog nasilja. Pored toga, bar jedna žrtva, kao razlog za odluku da ne svjedoči, navela je unakrsno ispitivanje u kojem svjedok može biti suočen sa teškim pitanjima i dovođenjem vjerodostojnosti svjedočenja u pitanje.¹⁵⁰ Mnoge žrtve nevoljko pričaju o ratnim iskustvima u bilo kojim okolnostima, odlučujući se da jednostavno nastave sa svojim životima.¹⁵¹ Sve ove prepreke su pitanja koja eksperti za podršku svjedocima mogu pomoći riješiti. Vlasti trebaju poduzeti korake kako bi ispunile svoju zakonsku obavezu i osigurale pristup psihološkoj ili drugim uslugama podrške kako bi se svjedocima olakšalo učestvovanje u suđenjima.

U nedostatku takvih usluga, tužiocu preostaje rad sa svjedocima kojima prisjećanje prošlosti može biti izuzetno teško ili čak traumatično iskustvo. Ovo ne samo da može biti katastrofalno za svjedoke, već može ugroziti i istragu. Jedan tužilac naveo je primjer slučaja u kojem su svjedoci kao djeca prisustvovali ubistvu svojih porodica. Čak i sa obimnom podrškom, za ove pojedince koje su sada odrasle osobe bilo je vrlo teško pričati o ovim događajima.¹⁵² Za tužioca koji nije obučen za rad sa takvim svjedocima, moglo bi biti skoro i nemoguće izgraditi dovoljan stepen povjerenja kako bi prikupio dokaze neophodne za slučaj.

¹⁴⁷ Razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Tužilaštva FBiH, Sarajevo, 7. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog suda Istočno Sarajevo, Istočno Sarajevo, 6. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Posebnog odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, Sarajevo, 4. decembar 2007.

¹⁴⁸ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Posebnog odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, Sarajevo, 4. decembar 2007.

¹⁴⁹ Razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, 17. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva Tuzlanskog kantona, Tuzla, 11. decembar 2007; telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, 3. april 2008.

¹⁵⁰ Razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Mostar, 17. decembar 2007.

¹⁵¹ Razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Tuzla, 11. decembar 2007.

¹⁵² Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva Mostar, Mostar, 17. decembar 2007.

Službe za podršku svjedoka od suštinske su važnosti u ovim situacijama. Neki tužioci napomenuli su da su neki tužioci koji rade na ovakvim predmetima i sami traumatizirani stalnim ponavljanjem ovakvih interakcija.¹⁵³

Službe za podršku svjedoka dostupne su u MKSJ-u, Međunarodnom krivičnom tribunalu za Ruandu (ICTR), Specijalnom sudu za Siera Leone i Sudu BiH, a iskustvo je pokazalo da su ove službe od suštinske važnosti za omogućavanje učestvovanja svjedoka.¹⁵⁴ Ovi uredi za podršku svjedoka mogu pomoći u koordinaciji praktičnih potreba svjedoka, uključujući i organiziranje prevoza, smještaja i hrane, te mogu i organizirati savjetodavne usluge koje su potrebne ili ih svjedoci žele kako bi svjedočili.

Međutim, skoro nikakve službe za podršku svjedoka nisu dostupne svjedocima koji svjedoče u predmetima pred kantonalnim ili okružnim sudovima. U teoriji, vlade entiteta bi trebale omogućiti savjetovanje i druge vrste podrške za žrtve, uključujući i one koje svjedoče na suđenjima, ali u većini slučajeva, nadležna ministarstva ne ispunjavaju ovu obavezu.¹⁵⁵ Medicinski troškovi u nekim slučajevima mogu predstavljati prepreku u primanju ovakvih usluga na drugim mjestima, i to posebno za one žrtve koje nisu osigurane.¹⁵⁶

Okružni tužioci u Banja Luci počeli su raditi na premošćivanju ovog problema zajedno sa nevladinom organizacijom Izvor. Izvor pomaže u omogućavanju učestvovanja svjedoka na suđenjima tako što im osigurava sredstva i pomoć u organiziranju prevoza do suda i neke savjetodavne usluge kod privatnih doktora. Ova pomoć se realizira isključivo uz pomoć strane novčane podrške, a ne nadležnih organa vlasti.¹⁵⁷ Međunarodna zajednica, te državna i entitetske vlasti trebali bi kao prioritetno istaći finansiranje ovih izuzetno važnih usluga.

¹⁵³ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Posebnog odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, Sarajevo, 19. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva Tuzlanskog kantona, Tuzla, 11. decembar 2007.

¹⁵⁴ Četrnaesti godišnji izvještaj Međunarodnog tribunala za suđenje osobama odgovornima za ozbiljna kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na području bivše Jugoslavije od 1991. godine, Generalna skupština UN-a, 62. sjednica, UN dokument A/62/172, <http://www.un.org/icty/rappannu-e/2007/AR07.pdf> (pristupljeno 30. mart 2008), stav 107; Izvještaj Međunarodnog krivičnog tribunala za suđenje osobama odgovornima za genocid i druga ozbiljna kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji Ruande i građanima Ruande odgovornima za genocid i druga takva kršenja počinjena na teritorijama susjednih zemalja od 1. januar do 31. decembar 1994 godine, Generalna skupština UN-a, 62. sjednica, UN dokument A/62/284, <http://69.94.11.53/ENGLISH/annualreports/a62/s-2007-502-e.pdf> (pristupljeno 30. mart 2008), stav 71; Human Rights Watch, *Justice in Motion: The Trial Phase of the Special Court for Sierra Leone*, vol. 17, br. 14(A), oktobar 2005, <http://hrw.org/reports/2005/sierraleone1105/>, str. 21-25; Human Rights Watch, *Suzavanje prostora nekažnjavanja*, str. 37-38.

¹⁵⁵ Izuzetak je Ministarstvo za socijalnu skrb u Mostaru koje je nedavno započelo sa pružanjem usluga jednog psihologa kojeg finansira Grad. Razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Mostar, 17. decembar 2007.

¹⁵⁶ Ibid.

¹⁵⁷ Telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, 3. april 2008.

Još jedan izuzetak postoji u Tuzli, gdje neprofitna organizacija Vive Žene nastoji nadomjestiti nedostatak službi za podršku žrtvama. Vive Žene potpisale su sporazum sa Tužilaštvom u Tuzlanskom kantonu o pružanju usluga onim žrtvama čije svjedočenje je potrebno za suđenje.¹⁵⁸ Dok je ovakav aranžman od koristi i za žrtve i za tužioce, i Vive Žene i Tužilaštvo frustrirani su činjenicom da Vive Žene ne primaju nikakvu kompenzaciju za preuzimanje odgovornosti koju je trebala ispuniti država.¹⁵⁹ Pored toga, Vive Žene izrazile su bojazan da bi njihova saradnja sa Tužilaštvom mogla postati rizičnom u smislu miješanja sa njihovom primarnom misijom pružanja pomoći žrtvama rata i da bi ova nova uloga mogla kompromitirati njihov javni imidž neutralne organizacije.¹⁶⁰

Još nekoliko nevladinih organizacija izrazilo je slične brige da bi se svjedoci koji primaju pomoć privatnih, nevladinih organizacija mogli suočiti sa optužbama da je njihovo svjedočenje na suđenju prethodno pripremljeno od strane ovih organizacija.¹⁶¹ Ovo je dodatni argument da bi država trebala ispuniti svoju obavezu i organizirati službe za podršku žrtvama.

C. Zamor svjedoka

Mnogi svjedoci koji su svjedočili na brojnim, različitim sudovima, uključujući MKSJ i Sud BiH, pate od „zamor svjedoka.“ Ovaj zamor može se dodatno povećati ako sudovi koji su zaprimili predmete istražene u nadležnosti drugih subjekata moraju da ponovno intervjuiraju svjedoke.¹⁶²

Više od deceniju nakon kraja konflikta, mnogi svjedoci su preminuli ili napustili državu, a svjedočenja preostalih svjedoka sve su manje detaljna i time su manje korisna za tužioce.¹⁶³ Problem sa svjedočenjima poslije tolikog niza godina koje su prošle mogu objasniti česte

¹⁵⁸ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva Tuzlanskog kantona, Tuzla, 11. decembar 2007; Razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Tuzla, 11. decembar 2007.

¹⁵⁹ Ibid.

¹⁶⁰ Razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Tuzla, 11. decembar 2007.

¹⁶¹ Razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Mostar, 17. decembar 2007.

¹⁶² Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva Tuzlanskog kantona, Tuzla, 11. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Mostar, 17. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Posebnog odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, Sarajevo, 19. decembar 2007.

¹⁶³ Razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva Tuzlanskog kantona, Tuzla, 11. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva u Bijeljini, Bijeljina, 10. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Posebnog odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, Sarajevo, 19. decembar 2007.

izvještaje tužilaca o tome kako svjedoci često daju svjedočenja različita od onih koja su inicijalno dali.¹⁶⁴

D. Izgradnja povjerenja između tužilaca i žrtava

Dijelom radi gore spomenutih problema, atmosfera obostrane sumnje i nepovjerenja postoji između mnogih tužilaca i žrtava, što ugrožava saradnju u politički osjetljivim predmetima, posebno onim koji se tiču ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida. Jedan predstavnik sektora nevladinih organizacija rekao je Human Rights Watch-u da žrtve često odbijaju učestvovati kao svjedoci radi toga što mnoge žrtve krive sudove i tužioce za neaktivnosti u ovim predmetima i zato što ne postoje službe za podršku koje bi pomogle u procesu.¹⁶⁵ Pored toga, jedna nevladina organizacija potvrdila je da mnogim žrtvama nedostaju informacije ili znanje o načinu funkcioniranja sudskog sistema, te su vjerovali da tužiocima mogu podići optužnice bez učešća svjedoka.¹⁶⁶

Neučestvovanje svjedoka dodatno pojačava negodovanje nekih tužilaca; jedan od njih išao je tako daleko da ustvrdi da svjedoci mijenjaju svoja svjedočenja radi mita koje primaju od branilaca.¹⁶⁷ Od suštinske je važnosti da se poduzmu koraci kojima bi se borilo protiv ovog nedostatka povjerenja, tako da i tužiocima i žrtve mogu postići zajednički cilj uspješnog suđenja za ratne zločine.

Pružanje adekvatne podrške i zaštite svjedoka moglo bi djelomično premostiti ovaj problem, ali potrebni su i dodatni koraci. Otvaranje prema zajednici (*outreach*) od suštinske je važnosti u ovom pogledu.¹⁶⁸ Tužiocima koji su bili u mogućnosti efektivno iskoristiti svjedočenja žrtve prilikom vođenja predmeta ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida često navode kako je stalan i održavan kontakt sa svjedocima bio ključan za izgradnju povjerenja i prevazilaženje nepovjerenja, posebno onog koji se tiče međuentitetskih podjela.¹⁶⁹ Obuka za tužioce, sudije, branioce i policiju također je vrlo bitna u olakšavanju učestvovanja svjedoka.

¹⁶⁴ Razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva Istočno Sarajevo, Istočno Sarajevo, 21. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva u Bijeljini, Bijeljina, 10. i 12. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva u Mostaru, Mostar, 17. decembar 2007.

¹⁶⁵ Razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Tuzla, 11. decembar 2007.

¹⁶⁶ Razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Bijeljina, 10. decembar 2007.

¹⁶⁷ Razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva u Banja Luci, Banja Luka, 13. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Tuzla, 11. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva Istočno Sarajevo, Istočno Sarajevo, 21. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva Tuzlanskog kantona, Tuzla, 11. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva u Mostaru, Mostar, 17. decembar 2007.

¹⁶⁸ Vidi poglavlje Svijest javnosti/ Aktivnosti otvaranja prema zajednici u nastavku.

¹⁶⁹ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva Banja Luka, Banja Luka, 13. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Tužilaštva Republike Srpske, Banja Luka, 14. decembar 2007.

Polaznici obuke u radu sa traumatiziranim svjedocima koju pružaju Centri za obuku sudija i tužilaca u oba entiteta smatraju je korisnom u prevazilaženju ovih izazova.¹⁷⁰ Složan trud vlasti i donatora potreban je kako bi se omogućilo da ovi koraci budu i poduzeti. Izgradnja povjerenja između tužilaca, žrtava i potencijalnih svjedoka od suštinske je važnosti za uspjeh u budućim predmetima za djela koja predstavljaju zločine prema međunarodnom pravu.

¹⁷⁰ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog suda u Mostaru, Mostar, 17. decembar 2007.

VIII. Prepreke u izvođenju optuženika pred sud

A. Pozivi za sud i nezadržavanje u pritvoru

Osiguravanje prisutstva osumnjičenog na suđenju i dalje predstavlja ozbiljnu prepreku za uspješno vođene predmete za tužilaštvo. Jedan od razloga za ovo je upotreba poziva za sud. Prema zakonima o krivičnom postupku u oba entiteta, upotreba poziva za sud—pri čemu se osumnjičeni pismeno obavijesti o optužbama protiv njega—glavni je metod osiguravanja prisutstva optuženog na sudu. Međutim, zakonom se također predviđa i upotreba nekoliko drugih mehanizama u osiguravanju prisutstva osumnjičenih ukoliko se upotreba poziva za sud pokaže nepraktičnom. Najznačajniji način je ovlaštenje policije da uhapsi optuženika, pod uslovom da se saslušanje o potrebi produžavanja pritvora održi u roku od 24 sata nakon privođenja.¹⁷¹

Nekoliko tužilaca sa kojima smo se susreli izjavilo je da su zakonom bili obavezni obavijestiti optuženika o činjenici da je u njegovom slučaju podignuta optužnica prije nego su mogli narediti njegovo hapšenje.¹⁷² Međutim, drugi su se podsmjehivali ovoj priči, te istakli da je dozvoljeno i privođenje koje izvršava policija i da je upotreba poziva za sud očigledno nepraktična u mnogim krivičnim kontekstima.¹⁷³ Nerazmatranje nekog drugog načina osim poziva za sud kako bi se osiguralo prisutstvo optuženika u predmetima koji se tiču ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida čini se nerazboritim. Uzimajući u obzir da je ovakva praksa privukla pažnju i naišla na kritiku medija, iznenađujuće je da je tužioci i dalje slijede.¹⁷⁴

Međutim, problemi postoje i u upotrebi naloga za hapšenje. Kao što je gore spomenuto, i pored brojnih prepreka, učinjen je određeni napredak u saradnji policije dva entiteta, ali poteškoće se javljaju i unutar istog entiteta. Pripadnici policije u Federaciji BiH rekli su Human Rights Watch-u da do sada nisu postigli napredak u nastojanjima da cirkuliraju naloge za hapšenja u različitim kantonima.¹⁷⁵ Ovaj nedostatak koordinacije između kantona

¹⁷¹ Zakon o krivičnom postupku FBiH, član 153; Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske, član 196.

¹⁷² Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva Tuzlanskog kantona, Tuzla, 11. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva Bijeljina, Bijeljina, 12. decembar 2007.

¹⁷³ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva Banja Luka, Banja Luka, 13. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva Kantona Sarajevo, Sarajevo, 21. decembar 2007.

¹⁷⁴ OSCE misija u BiH – Odjel za ljudska prava, „Suđenja za ratne zločine: Napredak i prepreke,“ str. 14; „Mostar: Sud vjeruje optuženiku,“ Balkan Investigative Reporting Network (BIRN), 29. novembar 2007, <http://www.bim.ba/en/91/10/6674/> (pristupljeno 31. mart 2008).

¹⁷⁵ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem policijskog komesara, Ministarstvo unutrašnjih poslova FBiH, Sarajevo, 20. decembar 2007.

prije nekoliko godina kritizirao je i OSCE, što neuspjeh u rješavanju ovog problema čini još ozbiljnijim.¹⁷⁶

Nakon hapšenja, mnogi osumnjičeni za ratne zločine, zločine protiv čovječnosti i genocida se ne zadržavaju u pritvoru. Optuženi u mnogim slučajevima imaju pravo da se brane sa slobode, ali važno je da se ovakve odluke donose prema okolnostima pojedinačnog slučaja, posebno s ciljem zadržavanja u pritvoru onih optuženika za koje se ustanovi da postoji rizik da će pobjeći ili zastrašivati svjedoke. Jedan sudija u Mostaru rekao je Human Rights Watch-u da se tužiocima više i ne trude tražiti od suda nalog za pritvaranje osumnjičenog, i kao rezultat toga, bar je jedan optuženik pobjegao nakon proglašenja presude u njegovom slučaju.¹⁷⁷ Prema zakonima o krivičnom postupku oba entiteta, pritvor se može odrediti u nekoliko slučajeva, uključujući postojanje opasnosti od bijega, opasnosti za javnost, prijetnje uništavanju ili skrivanju dokaza, ili opasnosti od prijećenja ili utjecanja na svjedoke.¹⁷⁸

B. Regionalna saradnja i nepostojanje okvira za izručenja

U slučaju BiH, kao i Srbije i Hrvatske, uobičajeno je da dokazi, svjedoci, žrtve i osumnjičeni u predmetima koji se odnose na period rata budu locirani na teritoriji susjedne zemlje. Ovo čini regionalnu saradnju od velike važnosti u ovakvoj vrsti predmeta. Ovo uključuje dijeljenje dokaza i saradnju među tužiocima, kao i izručenje.

Od nabrojanih pitanja, najveća prepreka je zabrana izručenja osumnjičenih između zemalja regije. Izručenje je zabranjeno zakonima BiH, Srbije i Hrvatske.¹⁷⁹ Mnogi ljudi iz oba entiteta BiH koji su razgovarali sa Human Rights Watch-om naveli su nemogućnost izručivanja osumnjičenih kao glavnu smetnju suđenjima za zločine počinjene tokom rata.¹⁸⁰ Obzirom da

¹⁷⁶ OSCE misija u BiH– Odjel za ljudska prava, „Suđenja za ratne zločine: Napredak i prepreke,“ str. 14.

¹⁷⁷ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog suda u Mostaru, Mostar, 17. decembar 2007.

¹⁷⁸ Zakon o krivičnom postupku FBiH, član 146; Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske, član 189.

¹⁷⁹ Zakon o krivičnom postupku BiH, član 415(1)(a); Ustav Republike Hrvatske, *Narodne novine Republike Hrvatske*, 41/01 (ispravke objavljene u 55/01), http://www.usud.hr/default.aspx?Show=ustav_republike_hrvatske&Lang=en (pristupljeno 31. mart 2008), član 9. Srbija je priložila deklaraciju Evropskoj konvenciji o isporučenju kojom se zabranjuje ekstradicija građana Srbije; Deklaracija sadržana u instrumentu pristupa položenog 30. septembar 2002. godine, Evropska konvencija o isporučenju, 18. april 1960, CETS br. 024, <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeDeclarations.asp?PO=SAM&NT=&MA=15&CV=1&NA=&CN=999&VL=1&CM=5&CL=ENG> (pristupljeno 1. april 2008). Međutim, treba napomenuti da Ustav Srbije više ne zabranjuje isporučivanje srbijanskih građana, kao što je to bio slučaj kada je ovaj uslov učinjen. Ustav Republike Srbije, *Službeni glasnik Republike Srbije*, usvojeno 10. novembar 2006. godine, http://www.srbija.sr.gov.yu/cinjenice_o_srbiji/ustav.php?change_lang=en (pristupljeno 2. juni 2008).

¹⁸⁰ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Tužilaštva BiH, Sarajevo, 20. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog suda u Mostaru, Mostar, 17. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva u Mostaru, Mostar, 17. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva u Banja Luci, Banja Luka, 13. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Tužilaštva Federacije BiH, Sarajevo, 7. decembar 2007.

osumnjčeni često imaju dvojna ili strana državljanstva, često je nemoguće osigurati njihovo prisutstvo na suđenju ukoliko borave izvan BiH.¹⁸¹

Transfer predmeta koji se tiču ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida u državu u kojoj osumnjičeni borave generalno govoreći nije rješenje, obzirom da bh. zakoni zabranjuju transfer predmeta u zemlje u kojima je zločin u pitanju kažnjiv sa više od 10 godina zatvora. Čak i da je zakonski dopustiv, takav transfer bi se pokazao teško izvodivim u praktičnom smislu ukoliko žrtve i svjedoci ne vjeruju objektivnost ovih sudskih procesa ili ukoliko ne žele putovati u druge zemlje kako bi svjedočili. Human Rights Watch je u prošlosti upozorio da se ovim stvara „prostor za nekažnjavanje“ koji predstavlja ozbiljnu prepreku zadovoljenju pravde za mnoge žrtve.¹⁸²

Saradnja u smislu dijeljenja dokaza i pomoći u istraživanju postoji među tužiocima Hrvatske, Srbije i BiH, a posebno u slučaju zadnje dvije države.¹⁸³ Međutim, ova saradnja je sporadična i u skladu sa Memorandumom o razumijevanju, a potrebno ju je ozvaničiti u zakonodavstvu kako bi se omogućila saradnja među institucijama, koja bi uključila i okružne i kantonalne tužioce.¹⁸⁴

Važnost regionalne saradnje nedavno je istaknuta hapšenjem bh. građanina Ilije Jurišića u Srbiji u maju 2007. godine. Jurišić se sumnjiči za učestvovanje u napadu na vojnike Jugoslovenske narodne armije prilikom njenog povlačenja iz Tuzle 1992. godine. Jurišić je držan u pritvoru mjesecima prije početka suđenja u Beogradu.¹⁸⁵ Njegovo prolongirano pritvaranje u Srbiji praćeno je naporima državnih vlasti u BiH da ga se isporuči ili da se prebaci predmet, što je nailazilo na stalna odbijanja ili je bilo ignorirano od strane srbijanskih vlasti.¹⁸⁶ Bolja regionalna saradnja, sa jasnim razumijevanjem u kojoj zemlji bi bilo najbolje održati suđenje, mogla bi pomoći izbjegavanju jednog dijela tenzija koje su se stvorile između ove dvije zemlje u ovom predmetu, a mogla je pomoći i bržem rješavanju ovog slučaja.

¹⁸¹ Razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Tužilaštva Federacije BiH, Sarajevo, 7. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva u Banja Luci, Banja Luka, 13. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog suda u Mostaru, Mostar, 17. decembar 2007.

¹⁸² Human Rights Watch, *Sužavanje prostora nekažnjavanja*, str. 18-19; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Ministarstva pravde BiH, 4. decembar 2007.

¹⁸³ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Ministarstva pravde BiH, Sarajevo, 4. decembar 2007.

¹⁸⁴ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Posebnog odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, Sarajevo, 4. decembar 2007. Također pogledati Human Rights Watch, *Nedovršeni posao: Veće za ratne zločine u Srbiji*, br. 3, juni 2007, <http://hrw.org/backgrounder/eca/serbia0607/serbia0607web.pdf>, str. 15-18.

¹⁸⁵ Jurišić je optužen u novembru 2007, a u trenutku pisanja ovog izvještaja njegovo suđenje je u toku.

http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/index_eng.htm (pristupljeno 19. maj 2008).

¹⁸⁶ Telefonski razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Posebnog odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, 7. mart i 1. april 2008.

IX. Odbrana

Pravo na fer suđenje zajamčeno je i bh. i međunarodnim pravom.¹⁸⁷ Ovo uključuje i pravo optuženika na advokata po njegovom/njenom izboru.¹⁸⁸

Ukidanje pozicije istražnog sudije imalo je veliki utjecaj na branioce. Prije promjena u krivičnim postupcima izvršenim 2003. godine, istražni sudija je bio najodgovorniji za zaštitu interesa optuženika. Nakon ovih promjena, branioци su preuzeli prominentniju ulogu na suđenjima nego što su je ranije imali.¹⁸⁹ Prema ovom novom sistemu koji je sličniji suparničkom sistemu nego svom prethodniku, branioци igraju veoma značajnu ulogu u promoviranju prava optuženika na fer suđenje. Shvatanje ove nove uloge izazvalo je mnoge poteškoće za branioce, kao što su to učinili i problemi sa plaćanjem naknada i pristupa pravnim i istražnim resursima. U slučajevima natjecanja za ograničene resurse, kao što je to u sudskom sistemu BiH, može postojati tendencija da se potrebama odbrane ne daje prioritet. Ovo je neprihvatljivo sa stanovišta prava optuženika. Moraju se stvoriti uslovi koji omogućavaju snažnu odbranu, kako bi se osiguralo da se suđenja doživljavaju kao fer, i da jesu takva.

A. Obuka i sredstva za branioce

Branioци koji su razgovarali sa Human Rights Watch-em izrazili su nezadovoljstvo svojim mogućnostima da ispune određene aspekte svojih novih uloga. Ovo naglašava potrebu za dodatnim obukama kako bi se osiguralo da branioци mogu raditi unutar strukture novih zakona o krivičnom postupku s ciljem pružanja snažne odbrane. Nekoliko branilaca je navelo primjer osjećaja uskraćenosti u poređenju sa tužiocima koji mogu provesti duge istrage prije podizanja optužnice, dok branioци imaju malo vremena za istragu nakon podizanja optužnice.¹⁹⁰ Drugi su napomenuli da se branioциma ne pruža pomoć u istragama koja se može porediti sa onom pomoći koju policija pruža tužiocima. Neki advokati bili su u mogućnosti kompenzirati ovaj nedostatak saradujući sa drugim advokatima u njihovim

¹⁸⁷ Opći okvirni Sporazum za mir u BiH, potpisan 14. decembar 1995, aneks 4, Ustav BiH, http://www.ohr.int/dpa/default.asp?content_id=372 (pristupljeno 4. mart 2008), član II (3)(e); ECHR, član 6; ICCPR, član 14(1).

¹⁸⁸ ICCPR, član 14(3).; ECHR, član 6(3).; Osnovi principi uloge advokata, osvojeno na VIII Kongresu Ujedinjenih naroda o prevenciji zločina i ophođenja sa prijestupnicima, Havana, 27. avgust – 7. septembar 1990, U.N. dokument A/CONF.144/28/Rev.1 u 118 (1990), 1.

¹⁸⁹ Razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Odjela krivične odbrane, Ureda registrara za ratne zločine, organizirani kriminal, ekonomski kriminal i korupciju u Sudu BiH, Sarajevo, 7. decembar 2007.

¹⁹⁰ Razgovor Human Rights Watch-a sa braniocem, Sarajevo, 7. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa braniocem, Mostar, 17. decembar 2007.

uredima ili koristeći naknadu za pomoćno zastupanje kako bi platili drugim advokatima njihov istražiteljski rad.¹⁹¹ Važno je osigurati adekvatnu obuku i podršku braniocima kako ovi aspekti novih zakona o krivičnom postupku ne bi bili doživljeni kao prepreka zaštiti prava optuženika.

Na Sudu BiH, Odjel za podršku u krivičnoj odbrani pruža obuku i podršku braniocima. Nažalost, ne postoji niti jedno slično tijelo koje bi pružilo podršku braniocima optuženika pred kantonalnim ili okružnim sudovima.¹⁹² Predmeti koji se tiču zločina definiranih međunarodnim pravom generalno uključuju zakone i dokaze koji se veoma razlikuju od onih u drugim vrstama predmeta, pa čak i drugih krivičnih predmeta. Posebno imajući na umu činjenicu da se većina branilaca nije specijalizirala ni u jednoj posebnoj vrsti pravne prakse u BiH, njima je potrebna posebna obuka i podrška kako bi bili u mogućnosti efektivno braniti optuženika. Obuke OKO-a teoretski su otvorene svim zainteresiranim advokatima, ali u praksi većinom samo advokati koji imaju predmete pred Sudom BiH znaju za ovaj trening.¹⁹³ OKO također dozvoljava braniocima pristup pravosudnoj bazi podataka i modelu razotkrivanja dokaza MKSJ-a, ali ove usluge su također dostupne samo onim advokatima koji vode predmete pred Sudom BiH.¹⁹⁴

OKO također pruža pomoć u pravnim istraživanjima advokatima čiji je predmet pred Sudom BiH i tiče se ključnih pitanja međunarodnog prava u predmetima ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida.¹⁹⁵ Za razliku od ovoga, jedan branilac koji radi na kantonalnom sudu, a ne na Sudu BiH, rekao je Human Rights Watch-u da je sve svoje obrazovanje u međunarodnom pravu stekao radeći na ovim slučajevima pred kantonalnim sudom. Pored ovoga, jedini pristup materijalima MKSJ-a, koje on ima, su presude koje su postavljene na web stranici MKSJ-a.¹⁹⁶ Ako bi se materijali OKO-a u pravnom istraživanju učinili generalno dostupnima, branioci čiji predmeti se vode pred kantonalnim i okružnim sudovima primili bi određen vid pomoći.

¹⁹¹ Razgovor Human Rights Watch-a sa braniocem, Mostar, 17. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Odjela krivične odbrane, Ureda registrara za ratne zločine, organizirani kriminal, ekonomski kriminal i korupciju u Sudu BiH, Sarajevo, 7. decembar 2007.

¹⁹² Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Odjela krivične odbrane, Ureda registrara za ratne zločine, organizirani kriminal, ekonomski kriminal i korupciju u Sudu BiH, Sarajevo, 7. decembar 2007.

¹⁹³ Ibid.

¹⁹⁴ Ibid.

¹⁹⁵ Razgovor Human Rights Watch-a sa braniocem, Banja Luka, 14. decembar 2007.

¹⁹⁶ Razgovor Human Rights Watch-a sa braniocem, Mostar, 17. decembar 2007.

B. Plaćanje troškova branilaca

I Federacija BiH i Republika Srpska ovlašćuju braniocima u određenim predmetima i propisuju pružanje zakonske odbrane optuženicima koji nisu u stanju sami finansirati braniocima.¹⁹⁷

Advokati i za siromašne i za one optuženike koji to nisu plaćaju se prema tarifama koje određuju advokatske komore, a odobravaju ministarstva pravde oba entiteta.¹⁹⁸

Neki branioci sa kojima je Human Rights Watch razgovarao tvrde da su tarife preniske da bi se pokrili troškovi suđenja.¹⁹⁹ Jedan advokat naveo je da problem sa naknadama

onemogućava specijalizaciju u predmetima koji se tiču međunarodnog prava, tako da advokatska praksa u drugim područjima mora osigurati rad na ovim predmetima.²⁰⁰

Međutim, jedan branilac je istakao da i pored niskih naknada za predstavljanje optuženika u predmetima ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida, medijsko eksponiranje advokata u ovim predmetima često poboljša njegovu praksu u drugim područjima.²⁰¹

Ozbiljniji problem mogu biti sudska kašnjenja u ispunjavanju budžetskih zahtjeva, što utiče na sredstva dostupna advokatima koji predstavljaju siromašne klijente, a utječe i na kašnjenja u plaćanju njihovih usluga.²⁰² Predsjednik Kantonalnog suda u Sarajevu kaže da ovi advokati u biti rade na kredit, jer im nisu dostupna sredstva iz prethodne godine.²⁰³

¹⁹⁷ Zakon o krivičnom postupku FBiH, članovi 59 i 60; Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske, članovi 53 i 54.

¹⁹⁸ Zakon o advokaturi Republike Srpske, *Službeni glasnik Republike Srpske*, 37/02, <http://www.ohr.int/ohr-dept/legal/oth-legist/doc/LAW-ON-THE-ATTORNEYS-PROFESSION-OF-THE-RS.doc> (pristupljeno 4. mart 2008), član 48; Zakon o advokaturi FBiH, *Službene novine FBiH*, 25/02, <http://www.ohr.int/ohr-dept/legal/oth-legist/doc/law-on-the-attorneys-profession-of-fbih.doc> (pristupljeno 4. mart 2008), član 31.

¹⁹⁹ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Advokatske komore Republike Srpske, Banja Luka, 14. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Odjela krivične odbrane, Ureda registrara za ratne zločine, organizirani kriminal, ekonomski kriminal i korupciju u Sudu BiH, Sarajevo, 7. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa braniocem, Banja Luka, 14. decembar 2007.

²⁰⁰ Razgovor Human Rights Watch-a sa braniocem, Banja Luka, 14. decembar 2007.

²⁰¹ Razgovor Human Rights Watch-a sa braniocem, Mostar, 17. decembar 2007.

²⁰² Razgovor Human Rights Watch-a sa braniocem, Banja Luka, 14. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog suda u Sarajevu, Sarajevo, 4. decembar 2007.

²⁰³ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog suda u Sarajevu, Sarajevo, 4. decembar 2007.

X. Harmonizacija zakona/Upotreba međunarodnog presedana

A. Harmonizacija zakona

Krivični zakon Bosne i Hercegovine, izrađen 2003. godine, sadrži brojne odredbe za krivično gonjenje ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida. Također sadrži odredbe za krivična gonjenja u skladu sa teorijama o komandnoj odgovornosti koje su šire i eksplicitnije od ranijih krivičnih zakona.²⁰⁴ Suđenja na kantonalnim i okružnim sudovima za zločine počinjene tokom rata se, međutim, generalno vode u skladu sa krivičnim zakonom bivše Savezne Federalne Republike Jugoslavije (SFRJ). Ova činjenica izaziva nekoliko pravnih pitanja koja mogu potkopati sposobnost kantonalnih i okružnih sudova da na pravedan način sude ove vrste slučajeva.

Određivanje koji krivični zakon bi se trebao primjenjivati na entitetskim sudovima izvor je značajne pometnje i neslaganja. Dok su neke osobe, koje su učestvovala u izradi Krivičnog zakona BiH 2003. godine, vjerovala da će se ovaj zakon primjenjivati na entitetskim sudovima u slučajevima ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti ili genocida, drugi nisu smatrali njegovu primjenu vjerovatnom zbog pitanja retroaktivne primjene zakona na zločine počinjene prije njegovog stupanja na snagu.²⁰⁵ Novi krivični zakon na državnom nivou je naizgled predvidio ove prigovore u članu 3(2), gdje se navodi: „Nikome ne može biti izrečena kazna ili druga krivičnopravna sankcija za djelo koje, prije nego što je učinjeno, nije bilo zakonom ili međunarodnim pravom propisano kao krivično djelo i za koje zakonom nije bila propisana kazna.“²⁰⁶

Na taj način primjena novog krivičnog zakona ne krši zabranu retroaktivnosti, budući da su se većina ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida smatrali kršenjima običajnog međunarodnog prava prije početka konflikta u bivšoj Jugoslaviji. Ovaj izuzetak u novom zakonu odražava isti koji postoji u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima.²⁰⁷ Pored toga, mnogi od ovih zločina su prepoznati kao takvi u tadašnjem domaćem zakonodavstvu.²⁰⁸

²⁰⁴ Erik Nils Larson, „Analysis of the Substantive War Crimes Provisions,“ u *Practical Guide to War Crimes Prosecutions in Bosnia and Herzegovina* (Sarajevo: ABA/CEELI, 2005), str. 15.

²⁰⁵ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Suda BiH, Sarajevo, 21. decembar 2007.

²⁰⁶ Krivični zakon Bosne i Hercegovine, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, 3/03, http://www.sudbih.gov.ba/files/docs/zakoni/en/krivicni_zakon_3_03_-_eng.pdf (pristupljeno 31. mart 2008), član 3(2).

²⁰⁷ ECHR, član 7(2).

²⁰⁸ Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, *Službeni list SFRJ*, br. 44, 8. oktobar 1976. (dopunjen i izmjenjen 1990), članovi 141-156, u *Practical Guide to War Crimes Prosecutions in Bosnia and Herzegovina*.

Usprkos ovome, većina kantonalnih i okružnih sudova u ovim slučajevima primjenjuje krivični zakon SFRJ.

Jedan od najznačajnijih i kontroverznih rezultata ovoga je to da se optuženi suočavaju sa značajno različitim rasponima kazni za slične zločine u zavisnosti od toga da li im se sudi na Sudu Bosne i Hercegovine ili pred kantonalnim ili okružnim sudovima. Krivični zakon SFRJ, kako je napisan, dozvoljava smrtnu kaznu, ali budući da je ona u Bosni ukinuta, sudovi u Federaciji i Republici Srpskoj dozvoljavaju kazne u visini od 20 godina zatvora, što je druga najoštrija kazna dozvoljena u skladu sa zakonom SFRJ.²⁰⁹ Za razliku od toga, na Sudu BiH optuženici optuženi za slične zločine mogu biti osuđeni i na do 45 godina zatvora.²¹⁰ Ovo je naročito zabrinjavajuće budući da odluka o tome da li će se optuženiku suditi pred Sudom BiH ili na nekom entitetskom sudu nije sudsko određenje na koje se moguće žaliti, nego odluka koju donosi individualan državni tužilac na osnovu „osjetljivosti“ slučaja.

Na ovu nejednakost u kažnjavanju se pozivaju oni koji podržavaju primjenu krivičnog zakona SFRJ na suđenjima koja se bave zločinima počinjenim tokom rata. Prema ovom stajalištu, krivični zakon BiH, kao i Evropska konvencija o ljudskim pravima, zabranjuju retroaktivnu primjenu kazne koja je strožija od one koja je bila na snazi u vrijeme kada je zločin počinjen.²¹¹ Osobe protiv kojih je podignuta optužnica na Sudu BiH protestirale su zbog ove nejednakosti u kažnjavanju štrajkovima glađu.²¹²

Ovim pitanjem se nedavno bavio Ustavni sud Bosne i Hercegovine, koji je potvrdio zakonitost primjene krivičnog zakona BiH u slučajevima koji se bave zločinima počinjenim tokom rata. U odluci vezanoj za predmet *Maktouf*, Ustavni sud je napomenuo da je MKSJ također izricao dugoročne zatvorske kazne koje ne bi bile dozvoljene u skladu sa krivičnim zakonom SFRJ.²¹³ Pored toga, Ustavni sud je osporio tvrdnju da je zakon SFRJ blaži, budući da je u vrijeme kad su zločini počinjeni dozvoljavao smrtnu kaznu.²¹⁴ Poenta presude Ustavnog suda bilo je da je primjena novog krivičnog zakona BiH na zločine iz rata potpala

²⁰⁹ Razgovor Human Rights Watch-a sa braniocem, Banja Luka, 14. decembar 2007. Predmet Milanka Vujanovića, presuda br. K-99/00, Okružni sud Banja Luka, 9. mart 2006, str. 3; Predmet Pušara Vlastimira, presuda br. K-127/02, Kantonalni sud Sarajevo, 29. juni 2004; Predmet Pušara Vlastimira, presuda br. K-423/04, Vrhovni sud, 8. decembar 2004, str. 8.

²¹⁰ Krivični zakon Bosne i Hercegovine, član 42(2).

²¹¹ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem ureda Kantonalnog tužilaštva Mostar, Mostar, 17. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa braniocem, Banja Luka, 14. decembar 2007.

²¹² Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Suda BiH, Sarajevo, 21. decembar 2007; „Bosnian War Crimes Suspects Revive Hunger Strike,” Reuters, 9. oktobar 2007, <http://www.alertnet.org/thenews/newsdesk/L10797932.htm> (pristupljeno 31. mart 2008).

²¹³ Predmet Abduladhim Maktouf, Odluka o dopustivosti i meritumu, AP-1785/06, Ustavni sud Bosne i Hercegovine, http://www.ccbh.ba/eng/odluke/povuci_pdf.php?pid=73135 (pristupljeno 31. mart 2008), stav 68.

²¹⁴ Ibid., stav 69.

pod izuzetak od zabrane retroaktivnosti iz člana 7. Evropske konvencije o ljudskim pravima koji se odnosi na zločine koji su u vrijeme kada su počinjeni bili stavljani izvan zakona u skladu sa običajnim međunarodnim pravom.²¹⁵

U istom slučaju, Ustavni sud također navodi da primjena različitih krivičnih sankcija na slične zločine od strane državnog i entitetskih sudova može predstavljati protivzakonitu diskriminaciju. Ustavni sud je, stoga, pozvao kantonalne i okružne sudove da primjenjuju krivični zakon BiH.²¹⁶ Nekoliko zvaničnika Državnog suda ponovilo je ovo u razgovorima sa Human Rights Watch-om, navodeći slučaj *Maktouf* kako bi pružili potporu primjeni krivičnog zakona BiH na svim sudovima u BiH koji se bave zločinima koji su definisani međunarodnim pravom.²¹⁷ Ovaj argument odražava argumente onih koji podržavaju upotrebu zakona iz SFRJ, ali izvlači suprotan zaključak.

Čak i osobe koje ne podržavaju nužno upotrebu krivičnog zakona BiH priznaju da nedostatak usklađenosti predstavlja problem.²¹⁸ Jedan kantonalni zvaničnik je naveo da su ljudi koji su prisustvovali jednoj javnom forumu na temu krivičnog gonjenja zločina počinjenih tokom rata istakli harmonizaciju zakona kao pitanje koje ih najviše brine.²¹⁹

Šta više, osim što se javljaju nejednakosti u osuđivanju koje su ranije istaknute, nedostatak harmonizacije zakona također predstavlja praktične poteškoće u krivičnom procesuiranju slučajeva zločina kažnjivih po međunarodnom pravu. Prema navodima jednog zvaničnika iz SIPA-e, različiti pravni zahtjevi u različitim jurisdikcijama otežavaju vođenje istraga, budući da zakon koji se na kraju koristi u nekom slučaju može utjecati na definiciju zločina za koji se neko tereti i, stoga, na to kakve dokaze je potrebno prikupiti.²²⁰ Jedan zvaničnik Državnog suda je istakao da pomanjkanje harmonizacije zakona komplicira proces analize slučajeva u državnom tužilaštvu, budući da tužioci moraju razmatrati da li će zločini biti obuhvaćeni zakonom područja sudske vlasti koja prima upućeni slučaj.²²¹

²¹⁵ Ibid., stavovi 70-79.

²¹⁶ Ibid., stavovi 80-92.

²¹⁷ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Suda BiH, Sarajevo, 21. decembar 2007; Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Tužilaštva BiH, Sarajevo, 20. decembar 2007.

²¹⁸ Razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem ureda Okružnog tužilaštva u Bijeljini, Bijeljina, 12. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva u Istočnom Sarajevu, Istočnom Sarajevo, 21. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Tužilaštva Republike Srpske, Banja Luka, 14. decembar 2007.

²¹⁹ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Ministarstva pravde Tuzlanskog kantona, Tuzla, 11. decembar 2007.

²²⁰ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Državne agencije za istrage i zaštitu, Sarajevo, 7. decembar 2007.

²²¹ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Specijalnog odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, Sarajevo, 4. decembar 2007.

B. Neprimjenjivanje međunarodnog presedana

Pored pomanjkanja harmonizacije zakona između entitetskih sudskih sistema te između tih sudskih sistema i Suda BiH, neuspjeh mnogih kantonalnih i okružnih sudova da slijede međunarodne presedane prijeti daljnjom fragmentacijom pravnog sistema u BiH. U mnogim slučajevima, odluke kantonalnih i okružnih sudova čak ni ne spominju relevantne presude MKSJ-a. Ovo je dovelo do nekoliko odluka koje značajno odstupaju od međunarodnog presedana. Tužioc, advokati odbrane i sudije moraju poduzeti korake da usklade svoj rad sa postojećom međunarodnim pravom.

Jedna ključna oblast koja izaziva zabrinutost su slučajevi koji se bave komandnom odgovornošću.²²² Zvaničnici Suda BiH se pitaju da li entitetski sudovi čak i priznaju validnost ovog važnog pravnog koncepta.²²³ Kao posljedica toga, postoji tendencija da se slučajevi koji eventualno uključuju ovu pravnu teoriju tretiraju kao veoma osjetljivi i da se sude na Sudu BiH.²²⁴

Istaknut primjer ovog problema je slučaj *Čupina*. Kantonalni sud u Mostaru je 2001. godine Mirsada Čupinu proglasio krivim za ratne zločine počinjene protiv ratnih zarobljenika, kršenje člana 144. Krivičnog zakona SFRJ. Kao direktor zatvora, on je bio upoznat s činjenicom da se zatvorenici premlaćuju i prisiljavaju na obavljanje opasnih zadataka, poput kopanja rovova, ali nije ništa učinio da to spriječi. Sud u Mostaru je ustanovio da mada zakon SFRJ tehnički pokriva samo one koji naredi ili počine krivična djela, također se treba tumačiti na takav način da pokriva propust da se ta ista djela spriječe, u skladu sa shvatanjem međunarodnog pravnog koncepta komandne odgovornosti.²²⁵ Međutim, na drugom suđenju, koje je naredio Vrhovni sud Federacije, Kantonalni sud u Mostaru je presudio suprotno ovome i ustanovio da u skladu sa zakonom SFRJ nije moguće izreći nikakvu kaznu za propust da se djeluje. Dok je druga presuda otvorila mogućnost da bi se slučaj mogao voditi u skladu sa nekim drugim zakonom koji priznaje komandnu odgovornost, usko tumačenje

²²² Prema doktrini komandne odgovornosti osobe u nekim slučajevima mogu biti osuđene za zločine koje su počinili njihovi podređeni. Na primjer, MKSJ dozvoljava da se optuženi drži krivično odgovornim za djela koja je počinila osoba pod njegovom komandom „ukoliko je znao ili je imao razloga da zna da se osoba koja je pod njegovom komandom sprema da počini takva djela ili da je ih je počinila dok nadređena osoba nije poduzela neophodne i razborite mjere da spriječi takva djela ili da kazni njihove počinioc;“ Statut Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (Statut MKSJ), Rezolucija V.S. 827, U.N. dok. S/RES/827 (1993), u skladu sa dopunama, <http://www.un.org/icty/legaldoc-e/basic/statut/statute-feb08-e.pdf> (pristupljeno 19. maj 2008), član 7(3).

²²³ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Specijalnog odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, Sarajevo, 4. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Suda BiH, Sarajevo, 21. decembar 2007.

²²⁴ Telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Tužilaštva Federacije BiH, 9. maj 2008.

²²⁵ Predmet Mirsad Čupina, presuda br. K-24/99, Kantonalni sud u Mostaru, 6. juli 2001, str. 23.

odredbi zakona SFRJ koje se tiču ratnih zločina efektivno isključuje mogućnost da se takva odgovornost ustanovi u smislu ovog zakona.²²⁶

Izostanak slijedenja međunarodnog presedana je također rezultirao drugim problematičnim pravnim nalazima. U nekoliko slučajeva na kantonalnom sudu u Mostaru, ustanovljeno je da postojanje stresnih ratnih uslova u vrijeme kada su zločini počinjeni može biti olakšavajuća okolnost za činjenje ratnih zločina ili opravdavanje niže kazne.²²⁷ Sud je, opravdavajući smanjenu kaznu u jednom takvom slučaju koji se odnosio na osobu osuđenu za zlostavljanje zatvorenika, rezonirao da je postojanje „okolnosti koje su u to vrijeme bile veoma teške i koje su utjecale na ukupno ponašanje ljudi u smislu najosnovnijih interakcija ... mora da su također utjecale na optuženog, utoliko što su smanjile nivo prihvatljivog ponašanja kod optuženog, te stoga i prihvatljivo ponašanje prema ratnim zarobljenicima i zarobljenim civilima.“²²⁸

Kao što je istakao MKSJ, rasuđivanje koje ide u ovom pravcu riskira da potkopa sam koncept stavljanja ratnih zločina izvan zakona, budući da upravo tokom ovakvih ratnih okolnosti zakoni rata trebaju štiti zatvorenike od zlostavljanja.²²⁹ Usprkos ovome, Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine nije osporio ovaj olakšavajući faktor niti je na bilo koji način uputio na presedan MKSJ o protivnom.²³⁰

Također u ovim presudama, Kantonalni sud u Mostaru je prihvatio dužinu vremenskog perioda, koji je protekao od činjenja ratnih zločina do suđenja za iste, kao olakšavajući

²²⁶ Predmet Mirsad Čupina, presuda br. K-24/99, Kantonalni sud u Mostaru, 24. januar 2007, str. 43-45; Predmet Mirsad Čupina, presuda br. K-455/01, Vrhovni sud Federacije BiH, 11. septembar 2003.

²²⁷ Predmet Zvonko Trlin, presuda br. K-41/02, Kantonalni sud u Mostaru, 28. juni 2004, str. 15; Predmet Romeo Blažević, presuda br. K-43/02, Kantonalni sud u Mostaru, 26. april 2004, str. 18; Predmet Mario Matić, presuda br. K-28/03, Kantonalni sud u Mostaru, 6. juli 2004, str. 14.

²²⁸ Predmet Romeo Blažević, presuda br. K-43/02, Kantonalni sud u Mostaru, 26. april 2004, str. 18.

²²⁹ *Tužilac protiv Blaškića*, MKSJ, predmet br. IT-95-14-A, presuda (Žalbenog vijeća), 29. juli 2004. stav 711 („[Z]aključak da se 'haotični' kontekst događaja može smatrati olakšavajućim faktorom u okolnostima borbenih operacija mogao bi navesti na zaključak da to predstavlja olakšavajuću okolnost za kažnjivo ponašanje cjelokupnog ljudstva u zoni zahvaćenoj ratom. Sukob je po svojoj prirodi haotičan i dužnost je sudionika u tom sukobu da haos umanje i da poštuju međunarodno humanitarno pravo. Iako okolnosti u srednjoj Bosni 1993. jesu bile haotične, Žalbeno vijeće ne vidi nikakav meritum niti logiku u tome da se puki kontekst samog rata prepozna kao faktor koji valja uzeti u obzir kao olakšavajuću okolnost za kažnjivo ponašanje sudionika u tom sukobu“). Vidi također *Tužilac protiv Češića*, MKSJ, predmet br. IT-95-10/1-S, presuda (Pretno vijeće), 11. mart 2004, stav 93 („Prihvatiti anksioznost uzrokovanu oružanim sukobom kao olakšavajući faktor ne bi bilo u skladu s konceptom krivičnih djela iz članova 3. i 5. Statuta.“).

²³⁰ Predmet Zvonko Trlin, presuda br. K-379/04, Vrhovni sud Federacije BiH, 15. juni 2005; Predmet Romeo Blažević, presuda br. K-272/04, Vrhovni sud Federacije BiH, 16. decembar 2004; Predmet Maria Matića, presuda br. K-382/04, Vrhovni sud Federacije BiH, 1. decembar 2005, str. 5.

faktor.²³¹ U najmanje dva slučaja, sudovi su napomenuli da „normalizacija“ života u Bosni, u godinama od završetka rata, opravdava umanjenu kaznu.²³² Ovo je također u suprotnosti sa presedanom MKSJ-a, koji napominje da protok vremena ne može biti olakšavajući faktor za krivična djela kao što su ratni zločini, na koje se, iz tog razloga, ne primjenjuje zakon o zastari.²³³ Međutim, Vrhovni sud Federacije nije na bilo koji način uputio na presedan MKSJ u presudi o ovim slučajevima po žalbi.²³⁴

C. Odgovarajuća klasifikacija zločina koji krše međunarodno pravo

U nekoliko slučajeva, starije optužnice su klasificirale zločine počinjene tokom rata kao krivična djela prema običnom krivičnom zakonom, kao što su ubistvo ili silovanje, a ne kao ratne zločine, zločine protiv čovječnosti ili genocid. U najmanje dva slučaja iz regije Banja Luka, optužbe su posljednjih godina dopunjene tako da odražavaju međunarodnu prirodu ovih zločina.²³⁵ U razgovorima, tužioci u Republici Srpskoj su uvjerali Human Rights Watch da će buduće optužnice odražavati međunarodni pravni karakter zločina počinjenih tokom rata.²³⁶ Tužioci u Federaciji su također imali problema sa ranijim optužnicama koje su se podizale u skladu sa domaćim zakonima, ali su također poduzeli korake da ovo isprave.²³⁷

D. Važnost dosljednog pravnog pristupa slučajevima

I mnogo godina nakon kraja rata u Bosni, društvo u ovoj zemlji i dalje ostaje podijeljeno na mnogo načina. Zločini počinjeni tokom rata i dalje se doživljavaju različito u različitim

²³¹ Predmet Zvonko Trlin, presuda br. K-41/02, Kantonalni sud u Mostaru, 28. juni 2004, str. 15; Predmet Dragan Bunoza, presuda br. K-17/04, 12. juli 2004, str. 15; Predmet Romeo Blažević, presuda br. K-43/02, Kantonalni sud u Mostaru, 26. april 2004, str. 18; Mario Matić, K.28/03, Kantonalni sud u Mostaru, 6 juli 2004, str. 13.

²³² Predmet Mario Matić, K.28/03, Kantonalni sud u Mostaru, 6. juli 2004, str. 13; i predmet Romeo Blažević, presuda br. K-43/02, Kantonalni sud u Mostaru, 26. april 2004, str. 18.

²³³ *Tužilac protiv Dragana Nikolića*, MKSJ, predmet br. IT-94-2-S, presuda, 18. decembar 2003, stavovi 272-73 („[R]aspravno vijeće zaključuje da se ni dužina vremena koje je proteklo između zločinačkog ponašanja i presude, niti vrijeme koje je proteklo između hapšenja i presude ne mogu smatrati olakšavajućim faktorom.“). Vidi isto *Tužilac protiv Darke Mrđa*, predmet br. IT-02-59-S, presuda, 31. mart 2004, stavovi 103-104 („U tom pogledu važno je prisjetiti se člana 1. Konvencije o nezastarijevanju ratnih zločina protiv čovječnosti ... koja određuje da takvi zločini ne zastarijevaju Pretresno vijeće smatra da period od gotovo dvanaest godina između počinjenja zločina i postupka izricanja kazne nije toliko dug da bi se mogao smatrati olakšavajućim faktorom za zločine čija je težina takva da ne zastarijeva.“).

²³⁴ Predmet Zvonko Trlin, presuda br. K-379/04, Vrhovni sud, 15. juni 2005; predmet Romeo Blažević, presuda br. K-272/04, Vrhovni sud, 16. decembar 2004; predmet Dragana Bunoza, presuda br. K-435/04, Vrhovni sud, 5. oktobar 2005; predmet Mario Matić, presuda br. K-382/04, Vrhovni sud, 1. decembar 2005, str. 5. Interesantno je da Vrhovni sud također nije spomenuo vlastiti presedan koji je suprotan ovome u predmetu Goran Vasić, presuda br. Kz-414/05, Vrhovni sud FBiH, 10. novembar 2005.

²³⁵ Predmet Drago Radaković, *et al*, presuda br. K-50/01, 17. novembar 2005, str. 1; predmet Milanko Vujanović, presuda br. K-99/00, 9. mart 2006, str.1.

²³⁶ Telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Tužilaštva Republike Srpske, 21. mart 2008; telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, 4. april 2008.

²³⁷ Telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Tužilaštva Federacije BiH, 9. maj 2008.

zajednicama, i ljudima je često izuzetno teško prihvatiti ili priznati da su pripadnici njihove vlastite etničke grupe počinili zločine. Nedostatak harmonizacije zakona i neuspjeh sudova da primjenjuju zakon po međunarodnim principima imaju štetan utjecaj na ovo. Presude koje sadrže izuzetno blage ili izuzetno oštre kazne na pravno nejasnim osnovama podstiču sumnje u političku pristrasnost pravosuđa. Ovaj nedostatak vjere u pravičnost pravosudnog sistema može ugroziti put BiH ka oporavku i političkoj normalizaciji.

XI. Svijest javnosti/Aktivnosti otvaranje prema zajednici (*Outreach*)

Iskustvo drugih sudova, pred kojima su se vodili predmeti koji se tiču ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida, pokazalo je da su aktivnosti *outreach* ureda (za saradnju sa lokalnim zajednicama) suštinsko sredstvo u osiguravanju da suđenja imaju značajan utjecaj na zajednice u kojima su počinjeni zločini. Aktivnosti otvaranja prema zajednici su ključne za razumijevanje procesa suđenja, a pomažu i članovima različitih zajednica u prihvatanju zajedničke interpretacije ratnih događaja. Nedostatak tačnih i javnosti pristupačnih informacija o suđenjima za zločine počinjene tokom rata podstiče špekulacije i nesporazume koji se često nadograđuju postojećim predrasudama. Pomoću aktivnosti otvaranja prema zajednici moguće je boriti se protiv ovoga i stoga povećati utjecaj suđenja na proces oporavka društva u BiH.

Trenutno se čine određeni naponi u cilju pojačanih aktivnosti otvaranja prema zajednici i informiranja javnosti o predmetima koji se nalaze pred kantonalnim i okružnim sudovima. Uredi za vezu MKSJ-a, u saradnji sa OSCE-om, producirali su video-spot u kojem se ističe važnost aktivnosti otvaranja prema zajednici na kantonalnom i okružnom nivou, a prikazan je sudijama i tužiocima u gradovima širom BiH.²³⁸ OSCE i predstavnici civilnog društva podržali su i ostale napore čiji je cilj okupiti nevladin sektor, tužioce, sudije, policiju i javnost.²³⁹ Mnoge nevladine organizacije uključene u ovaj proces aktivne su i u Mreži sudske podrške koju čine nevladine organizacije koje provode aktivnosti otvaranja prema zajednici i edukaciju u vezi sa Sudom BiH, ali generalno ne i kantonalnim ili okružnim sudovima.²⁴⁰

Ovi događaji pružaju forum za tužioce, policiju i druge aktere da objasne svoje uloge i ukažu na neke od izazova sa kojima se suočavaju i uspjehe koje su zabilježili. Grupe žrtava i ostali učesnici mogu postaviti pitanja i iskazati svoje zabrinutosti, te steći jasniju sliku o događajima koji su doveli do suđenja u ovim slučajevima.

Ovi naponi značajan su korak naprijed, ali više njih je potrebno i to onih koji bi uključili širi krug učesnika u procesu. Mnoge nevladine organizacije i asocijacije žrtava sa kojima je Human Rights Watch razgovarao naglasile su nedostatak javnog znanja o suđenjima pred

²³⁸ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem MKSJ-a, Sarajevo, 4. decembar 2007.

²³⁹ Razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Tuzla, 11. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Mostar, 17. decembar 2007.

²⁴⁰ Razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Mostar, 17. decembar 2007.

kantonalnim i okružnim sudovima koja se tiču međunarodnog prava, te pozvale na širi program otvaranja prema zajednici. Mnogi su izjavili da je teško dobiti informaciju o predmetima ili čak i generalne podatke, te naveli da ovaj nedostatak informacija samo dalje podstiče špekulacije i glasine.²⁴¹

S druge strane, mnoge osobe koje su učestvovala u aktivnostima otvaranja prema zajednici vrlo su pozitivno govorile o njihovom utjecaju. Predstavnici jedne nevladine organizacije ispričali su kako je događaj koji su organizirali započeo sa obostranim optuživanjem u kojem su asocijacije žrtava optuživale tužioce za pasivan pristup, a tužioci su optuživali žrtve da odbijaju učestvovati i da mijenjaju svoja svjedočenja. Ovo iskazivanje optužbi na kraju se pokazalo korisnim, jer je utjecalo na početak dijaloga između asocijacija žrtava i tužilaca koji ranije nije bio moguć.²⁴² Jedna druga osoba rekla je da su aktivnosti otvaranja prema zajednici pomogle u prevazilaženju predrasuda i njegovanju komunikacije.²⁴³ Drugi učesnik naglasio je važnost uključivanja religijskih vođa u ovakve događaje: njihovi stavovi imaju izuzetnu važnost u zajednicama, a bitno je i da oni budu dio šire rasprave o odgovornosti za ratne zločine, zločine protiv čovječnosti i genocida.²⁴⁴ Jedan posmatrač rekao je da Tužilaštvo u Banja Luci smatra da je program otvaranja prema zajednici bio jedan od ključnih načina koji je omogućio ovom uredu da izgradi povjerenje i prevaziđe skepticizam žrtava, uključujući i neke od onih koje pripadaju manjinskoj etničkoj grupi.²⁴⁵

Pozitivni efekti obimnijeg programa otvaranja prema zajednici će olakšati rad tužilaca i sudova. Međutim, trenutno mnogi tužioci i sudski zvaničnici ne smatraju aktivnosti otvaranja prema zajednici dijelom svojih dužnosti. Nekoliko tužilaca reklo je da je za njih učestvovanje u aktivnostima otvaranja prema zajednici koje su organizirale nevladine organizacije bilo neugodno iskustvo i da im se nije sviđjelo suočavanje sa optužbama nezadovoljnih grupa žrtava.²⁴⁶ Neki sudski zvaničnici smatraju da je dovoljno zaposliti glasnogovornika koji bi

²⁴¹ Na primjer: razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Bijeljina, 10. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Bijeljina, 12. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Banja Luka, 13. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Mostar, 17. decembar 2007.

²⁴² Razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Tuzla, 11. decembar 2007.

²⁴³ Ibid.

²⁴⁴ Razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Mostar, 17. decembar 2007.

²⁴⁵ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem MKSJ-a, Sarajevo, 4. decembar 2007.

²⁴⁶ Razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva u Bijeljini, Bijeljina, 10. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Tužilaštva Republike Srpske, Banja Luka, 14. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva Istočno Sarajevo, Istočno Sarajevo, 21. decembar 2007.

provodio i aktivnosti unutar programa otvaranja prema zajednici i bio zadužen za pristup javnim informacijama.²⁴⁷

Kao rezultat ovoga, ponekad je za strane zainteresirane za suđenja vrlo teško dobiti određenu informaciju. Predstavnici jedne nevladine organizacije prisjetili su se nezvaničnog istraživanja kojeg su sproveli 2007. godine, kada su telefonirali sudovima i tužilaštvima tražeći informacije o predmetima. Prema njihovim nalazima, samo je jedan sud, onaj u Trebinju, imao osobu čiji je posao bio da obradi ovakve zahtjeve.²⁴⁸

Uloga glasnogovornika također je bitna. Glasnogovornik može koordinirati provođenje komunikacijske strategije i osigurati tačno i pravovremeno dostavljanje informacija medijima i javnosti. Međutim, glasnogovornik ne može biti zamjena za program otvaranja prema zajednici, iako se u idealnim okolnostima ove dvije funkcije mogu dopunjavati. Na ovaj način sudovi i tužioci mogu dostaviti informacije o slučajevima koji su u toku i o nekim pitanjima koja se u širem kontekstu tiču procesa suđenja i istraživanja slučajeva ratnih zločina unutar međunarodnog prava, napretka i prepreka sa kojima se suočavaju u ovim procesima. U idealnim okolnostima, zvanični *outreach* ured bio bi uspostavljan kako bi koordinirao aktivnosti otvaranja prema zajednici različitih aktera u suđenjima za ratne zločine, zločine protiv čovječnosti i genocida, na okružnom ili kantonalnom nivou. Ovakav ured bi također mogao koordinirati saradnju između nevladinih organizacija i drugih agencija sa iskustvom u aktivnostima otvaranja prema zajednici, kao što su to uredi za vezu MKSJ-a ili OSCE-a. Ovo je očigledno važan segment za finansiranje. Iako se prednosti aktivnosti otvaranja prema zajednici mogu učiniti neopipljivima, ovaj program može pomoći saradnji i pružanju podrške između različitih grupa, te značajno ojačati utjecaj ovih suđenja.

Kantonalni i okružni tužioci i sudovi trebaju učiti iz primjera drugih sudskih procesa u vezi sa zločinima pod međunarodnim pravom i preuzeti veću ulogu u aktivnostima otvaranja prema zajednici. *Outreach* program Specijalnog suda za Siera Leone bi posebno mogao dati ideje o inovativnim načinima na koji se poruka sa ovih suđenja može prenijeti u sve dijelove zemlje. Ove aktivnosti mogu uključiti produciranje i distribuiranje video ili audio sažetaka

²⁴⁷ Razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog suda u Sarajevu, Sarajevo, 4. decembar 2007; razgovori Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog suda Istočno Sarajevo, Istočno Sarajevo, 6. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem MKSJ-a, Sarajevo, 4. decembar 2007.

²⁴⁸ Razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Mostar, 17. decembar 2007. Naše iskustvo u prikupljanju informacija za ovaj izvještaj također se pokazalo kompliciranim. U nekim slučajevima, sudski zvaničnici tražili su pismeni dokaz o identitetu i zvanične prijave, u skladu sa pravom na slobodu pristupa informacijama, kako bi nam dostavili kopije presuda.

predmeta i organiziranje aktivnosti otvaranja prema zajednici zajedno sa sudskim zvaničnicima i tužiocima u raznim dijelovima zemlje.²⁴⁹

Kantonalni i okružni sudovi imaju prednosti naspram međunarodnih tribunala pred kojima se vode slični predmeti jer su oni puno bliži pogođenim zajednicama. Međutim, fizička blizina nije dovoljna. Efektivan program otvaranja prema zajednici potreban je kako bi se osiguralo da društvo ima najveću moguću korist od ovih suđenja. U idealnim okolnostima, aktivnosti otvaranja prema zajednici bile bi centralizirane u jednom *outreach* uredu. U međuvremenu, sudski zvaničnici, advokati, nevladine organizacije, asocijacije žrtava i tužioci na kantonalnom i okružnom nivou trebaju imati aktivniju upravljačku ulogu u ovim procesima, te pokušati stvoriti koordiniran program aktivnosti otvaranja prema zajednici.

²⁴⁹ Human Rights Watch, *Pravda u pokretu*, str. 29. Predstavnici jedne bh. nevladine organizacije rekli su Human Rights Watch-u da su nedavno producirali serijal od osam televizijskih programa o otvorenim predmetima ratnih zločina, koje su počeli emitirati na 9 lokalnih i regionalnih stanica diljem zemlje; razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Mostar, 17. decembar 2007.

XII. Prijedlozi za reformu

Spor tempo suđenja pred kantonalnim i okružnim sudovima, kao i mnoge poteškoće u vezi sa ovim suđenjima, natjerali su mnoge u BiH da zahtijevaju reformu sudskih struktura kao dio državne strategije pred kojima se procesuiraju slučajevi zločina koji potpadaju pod međunarodno pravo. Kao što je to prokomentirao jedan predstavnik civilnog sektora, „mi ovo moramo završiti.“²⁵⁰ Strah da bi ovako spor tempo suđenja mogao dovesti do toga da mnogi slučajevi ostanu nerazriješeni, u posljednjih nekoliko godina podstakao je osjećaj hitnosti ovih prijedloga reforme.

Brojne radne grupe formirane su kako bi radile na ovim prijedlozima reforme. One uključuju radnu grupu za pripremu nacрта državne strategije za ratne zločine, radnu grupu koja se fokusirala na „satelitske sudove,“ te radnu grupu za osnivanje žalbenog suda.²⁵¹ Pored ovoga, Visoko sudsko i tužilačko vijeće prosljedilo je i svoj prijedlog reformi.²⁵² Strategija za reformu sektora pravde, čiji je predlagatelj Ministarstvo pravde BiH, također predlaže promjene u skladu sa onima koje su sadržane u nekoliko drugih prijedloga.²⁵³ U trenutku pisanja ovog izvještaja nemoguće je predvidjeti oblik koji će ova reforma, ukoliko je i bude, poprimiti u BiH. Human Rights Watch posebno ne favorizira niti jedan od određenih prijedloga reforme. Umjesto toga, mi pozivamo zvaničnike koji učestvuju u ovim raspravama da uzmu u obzir izazove koje smo zabilježili po pitanju suđenja pred kantonalnim i okružnim sudovima, te da osiguraju da bilo koja usvojena reforma predloži rješenja za ove izazove i omogući nepristrasnu i efektivnu pravdu po pitanju zločina počinjenih tokom rata.

Pitanje koje se postavlja u nekoliko ovih prijedloga je da li nastaviti sa ovim suđenjima pred kantonalnim i okružnim sudovima ili proširiti jurisdikciju i mandat Suda BiH na sve predmete koji se tiču ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida. Niti jedan od prijedloga nije značajno superiorniji. Istina je da su mnogi kantonalni i okružni tužioci iskazali sklonost ka rješenju u kojem bi Sud BiH vodio sve predmete koji se tiču ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida, ali ovo mišljenje češće ima veze sa ograničenim raspolaganjem resursima, nego sa voljom za vođenje suđenja.²⁵⁴ Pored ovoga, čini se da

²⁵⁰ Razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Sarajevo, 4. decembar 2007.

²⁵¹ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Posebnog odjela za ratne zločine pri Tužilaštvu BiH, Sarajevo, 19. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Suda BiH, Sarajevo, 21. decembar 2007.

²⁵² Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Visokog sudskog i tužilačkog vijeća, Sarajevo, 7. decembar 2007.

²⁵³ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Ministarstva pravde BiH, Sarajevo, 4. decembar 2007.

²⁵⁴ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog tužilaštva Kantona Sarajevo, Sarajevo, 21. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Tužilaštva Tuzlanskog kantona, Tuzla, 11. decembar 2007.

prijedlozi o povećanom stepenu centraliziranosti nailaze na veću podršku kod tužilaca Federacije BiH, nego u Republici Srpskoj.²⁵⁵

Predlagači proširene jurisdikcije Suda BiH u području ratnih zločina, koji potpadaju pod međunarodno pravo, naveli su nekoliko prednosti ovakvog pristupa. Prvo, ovaj pristup bi omogućio unificirano provođenje zakona bez potrebe za ustavnim reformom.²⁵⁶ Pored ovoga, ovakav pristup bi omogućio i lakšu koordinaciju po pitanju dokaza i istraga koje trenutno nisu centralizirane.²⁵⁷

Predlagači zadržavanja jurisdikcija na kantonalnom i okružnom nivou također iznose jake argumente u korist svojih stavova. Oni naglašavaju potrebu za izgradnjom lokalnih sudova i tužilaštava kako bi oni mogli efektivnije procesuirati slučajeve, te izbjegavanje situacije u kojoj bi njihovi kapaciteti bili iscrpljeni u korist zapošljavanja osoblja za prošireni Sud BiH.²⁵⁸ Pored ovoga, oni naglašavaju i važnost dostupnosti pravde i održavanja suđenja u zajednicama u kojima su se zločini i dogodili.²⁵⁹ Neki tužioci također navode da bi bilo kakva drastična reforma u ovako kasnom stadiju samo dodatno prolongirala procesuiranje otvorenih slučajeva ratnih zločina.²⁶⁰

Činjenica je da obje strane priznaju da u mnogim pitanjima ova dva pristupa ne moraju biti kontradiktorna. Postoji značajno preklapanje različitih prijedloga reforme, te postoji i slaganje u nekoliko ključnih pitanja.²⁶¹ Svi ovi prijedlozi su saglasni o potrebi usklađivanja zakona. Isto tako, smatra se da uspostavljanje centralne institucije za koordinaciju dokaza ne mora imati nikakve implikacije na pitanje jurisdikcije državnih ili entitetskih sudskih vlasti. Koji god se pristup usvoji, ovim problemima mora se pristupiti na sveobuhvatan način koji

²⁵⁵ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva Banja Luka, Banja Luka, 13. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva Istočno Sarajevo, Istočno Sarajevo, 21. decembar 2007.

²⁵⁶ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Posebnog odjela za ratne zločine pri Tužilaštvu BiH, Sarajevo, 19. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Suda BiH, Sarajevo, 21. decembar 2007.

²⁵⁷ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Posebnog odjela za ratne zločine pri Tužilaštvu BiH, Sarajevo, 19. decembar 2007.

²⁵⁸ Razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Sarajevo, 4. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Visokog sudskog i tužilačkog vijeća, Sarajevo, 7. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Kantonalnog suda u Mostaru, Mostar, 17. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Bijeljina, 12. decembar 2007.

²⁵⁹ Razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Sarajevo, 4. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Visokog sudskog i tužilačkog vijeća, Sarajevo, 7. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Bijeljina, 10. decembar 2007.

²⁶⁰ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Okružnog tužilaštva Banja Luka, Banja Luka, 13. decembar 2007.

²⁶¹ Razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Posebnog odjela za ratne zločine pri Tužilaštvu BiH, Sarajevo, 19. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Suda BiH, Sarajevo, 20. decembar 2007.

bi se dotakao i izazova sa kojima se trenutno suočavaju suđenja pred okružnim i kantonalnim sudovima.

Postoji još jedan prijedlog reforme koji se treba spomenuti, a to je uspostavljanje „rješenja“ bez kažnjavanja za zaostale predmeta ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida.²⁶² Tehnike tranzicijske pravde koje ne podrazumijevaju kažnjavanje, kao što je kazivanje istine i isplaćivanje odštete žrtvama, uspješno su korištene u različitim kontekstima i mogu biti korisno oruđe u promoviranju oporavka društva.²⁶³ Međutim, od suštinske je važnosti da se ovi pristupi ne koriste s ciljem izbjegavanja kažnjavanja ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida. Žrtvama u BiH obećana je pravda za ratne zločine, a mnoge čekaju više od decenije kako bi vidjeli da je ta pravda i zadovoljena. Bilo kakva upotreba ovakvih pristupa tranzicijske pravde mora istinski upotpuniti suđenja koja su u toku, a ne uskratiti pravdu žrtvama.

²⁶² Razgovor Human Rights Watch-a sa predstavnikom civilnog društva u BiH, Sarajevo, 4. decembar 2007; razgovor Human Rights Watch-a sa osobljem Posebnog odjela za ratne zločine pri Tužilaštvu BiH, Sarajevo, 4. decembar 2007.

²⁶³ Vidi, na primjer, Human Rights Watch, *Morocco's Truth Commission: Honoring Past Victims During an Uncertain Present*, vol. 17, br. 11(E), novembar 2005, <http://hrw.org/reports/2005/morocco1105/>; Human Rights Watch, „An Approach to Reparations,” 19. juli 2001, <http://hrw.org/english/docs/2001/07/19/global285.htm>; Pablo De Greiff, izdanje, *The Handbook of Reparations* (Oxford, New York: Oxford University Press, 2006.).

XIII. Preporuke

Za tužioce u Republici Srpskoj i Federaciji BiH

- u slučajevima kada dokazi o zločinima iz ratnog perioda odražavaju kršenja međunarodnog humanitarnog prava, obezbedite da i optužnice to odražavaju;
- uložite veće napore da citirate relevantne međunarodne presedane, naročito presude MKSJ;
- koristite sve raspoložive izvore dokaza, uključujući one koje osiguravaju NVO-i i udruženja žrtava, kao i one do kojih bi se moglo doći preko državnih tužilaca i MKSJ-a. Iskoristite usluge Ureda za vezu MKSJ-a kako biste dobili dokaze od MKSJ;
- kada je to potrebno da bi se osiguralo prisustvo osumnjičenih, zahtijevajte da osumnjičeni budu uhapšeni i pritvoreni u skladu sa zakonom, kako bi njihov bijeg bio spriječen;
- kada je potrebno, zahtijevajte poduzimanje mjere za zaštitu identiteta ranjivih svjedoka. Gdje je to potrebno, u ovu svrhu iskoristite objekte Suda BiH;
- uspostavite značajniju i sistematičniju saradnju sa državnim vlastima kako biste na nivou države omogućili jasno razumijevanje u vezi sa brojem i statusom otvorenih slučajeva koji se bave zločinima počinjenim tokom rata;
- povećajte učešće u aktivnostima otvaranja prema zajednici i poboljšajte komunikaciju i saradnju sa NVO-ima, udruženjima žrtava i javnošću općenito;
- ohrabrite glasnogovornike da prošire svoju ulogu u aktivnostima otvaranja prema zajednici i da budu proaktivni u pružanju informacija javnosti u vezi sa slučajevima.

Za pravosuđe Republike Srpske i Federacije

- sudovi bi trebali uspostaviti posebnu poziciju koja će se baviti zahtjevima sa terena za dobivanje informacija u vezi sa slučajevima i dati publicitet radu. Poduzmite korake da javne informacije, kao što su presude, učinite lakše dostupnim javnosti;
- sudovi moraju poduzeti korake da iskoriste postojeće sudske objekte na način kojim će zaštititi identitet svjedoka u slučajevima kada je to potrebno;
- sudije trebaju slijediti međunarodni presedan kao što su slučajevi o kojima je odlučio MKSJ.

Za policiju Republike Srpske i Federacije

- podučite policajce važnosti saradnje sa kantonalnim i okružnim tužiocima koji istražuju slučajeve ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti ili genocida, protiv osoba svih nacionalnosti;
- povećajte obuku o istraživanju slučajeva koji se tiču zločina kažnjivih u skladu sa međunarodnim pravom;
- u potpunosti saradujte sa policijom preko entitetskih linija u istraživanju slučajeva koji se bave zločinima počinjenim tokom rata.

Za vlade Republike Srpske i Federacije

- saradujte sa Visokim sudskim i tužilačkim vijećem na povećanju broja tužilaca i sudija, osiguranju adekvatnog administrativnog osoblja i omogućavanju tužiocima u odjelima za ratne zločine da rade isključivo na slučajevima ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida;
- saradujte sa državnom vladom kako bi se iznašao način harmoniziranja zakona koji se primjenjuju u slučajevima ratnih zločina počinjenih tokom rata u različitim dijelovima zemlje;
- napravite neophodne pravne dopune kako biste otvorili specijalizirane pozicije istražitelja za ratne zločine u okviru tužilaštava;
- zahtijevajte od entitetskih centara za obuku sudija i tužilaca da osiguraju dodatnu obuku za sudije i tužioce u vezi sa međunarodnim pravom i istraživanjem slučajeva koji se tiču zločina definiranih u skladu sa međunarodnim pravom;
- uspostavite, finansirajte i kadrovski popunite centralizirano tijelo koje će biti odgovorno za koordiniranje i promoviranje učestvovanja tužilaca, policije i sudskog osoblja u aktivnostima otvaranja prema zajednici;
- dodijelite više sredstava i pozicija u policijskim snagama istraživanju slučajeva koji se tiču zločina počinjenih tokom rata i osigurajte ovom specijaliziranom osoblju iscrpan trening u vezi sa istraživanjem ovih zločina i radom sa svjedocima;
- osigurajte adekvatna sredstva i kadrove centrima za socijalni rad tako da mogu pružiti podršku svjedocima;
- poduzmite korake da napravite objekte u okviru kantonalnih i okružnih sudova koji su potrebni radi zaštite identiteta svjedoka;
- poduzmite korake da olakšate hitno dodjeljivanje sredstava potrebnih za isplatu rezervnih sudija i advokata koji zastupaju siromašne klijente;
- osigurajte lakši pristup tužilaca vladinim arhivama i dokumentaciji.

Za Visoko sudsko i tužilačko vijeće

- povećajte broj kantonalnih i okružnih tužilaca koji rade na zločinima počinjenim tokom rata i dozvolite tužiocima koji rade na ovim slučajevima da rade u jedinicama specijaliziranim isključivo za ovu oblast;
- povećajte kadrovsku popunjenost tehničko-administrativnog osoblja, uključujući pripravnike i saradnike, u uredima kantonalnih i okružnih tužilaštava.

Za Posebni odjel za ratne zločine Tužilaštva Bosne i Hercegovine

- nastaviti napore da zakonski utvrdite komunikaciju sa kantonalnim i okružnim tužiocima, naročito u pogledu statusa postojećih slučajeva i istraga;
- olakšajte veću razmjenu dokaza sa kantonalnim i okružnim tužiocima;
- završite aktivnosti u vezi sa bazom podataka kako bi se centralizirali postojeći spisi o zločinima počinjenim tokom rata u BiH i pojasnio ukupan broj postojećih predmeta;
- dajte upute SIPA-i da surađuje sa istragama koje vode entitetske vlasti u vezi slučajeva ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida u onoj mjeri u kojoj je to moguće bez ugrožavanja državnih istraga;
- olakšajte kantonalnim i okružnim sudovima i tužiocima korištenje državnih objekata za zaštitu svjedoka;
- olakšajte kantonalnim i okružnim tužiocima korištenje sudske baze podataka MKSJ-a i EDS-a.

Za Odjel krivične odbrane

- proširite obuku tako da budu obuhvaćeni branioci koji rade na suđenjima za slučajeve ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti ili genocida na kantonalnim i okružnim sudovima i poduzmite dalje korake da objavite da je takva obuka na raspolaganju;
- učinite dopise o općim gledištima međunarodnog prava dostupnim advokatima koji rade na kantonalnom i okružnom nivou;
- poduzmite korake da olakšate pristup braniocima na kantonalnim i okružnim sudovima sudskoj bazi podataka i EDS-u MKSJ-a.

Za vladu Bosne i Hercegovine

- uklonite ograničenja u vezi sa izručenjem državljana i transferom slučajeva (u slučajevima kada nije dozvoljena smrtna kazna za dati zločin);

- odvojite dodatna sredstva za kantonalne i okružne sudove, posebno za stvaranje adekvatnih programa i objekata za zaštitu svjedoka;
- radite na harmonizaciji proturječnih zakona koji se primjenjuju na Sudu BiH, kantonalnim i okružnim sudovima te Distriktu Brčko;
- uspostavite tijelo ovlašteno za centraliziranje dokaza u vezi sa zločinima počinjenim tokom rata i koordiniranje njihovog korištenja;
- povećajte kadrovsku popunjenost i sredstva za Državnu agenciju za istrage i zaštitu kako bi se omogućila dalja saradnja u istragama za suđenja koja se bave slučajevima ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida na kantonalnim i okružnim sudovima, kada policija nije voljna ili nije u mogućnosti da pruži pomoć;
- osigurajte kadrove i sredstva Odjelu krivične odbrane kako biste braniocima koji rade na kantonalnim i okružnim sudovima omogućili veće korištenje njihovih usluga.

Za vlade Srbije, Crne Gore i Hrvatske

- postignite sporazum sa vladom Bosne i Hercegovine o uklanjanju pravnih prepreka izručenjima i transferu slučajeva.

Za međunarodnu zajednicu

- zahtijevajte od vlada BiH, Srbije, Hrvatske i Crne Gore da uklone pravne prepreke za transfer slučajeva i izručenje osumnjičenih u slučajevima ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti ili genocida;
- složite se da prihvatite svjedoke i njihove porodice kojima je potrebno međunarodno preseljenje radi njihove zaštite;
- koordinirajte donatorske inicijative koje imaju za cilj pomoći pravosuđu u BiH sa Ministarstvom pravde Bosne i Hercegovine kako bi se omogućilo veće koncentriranje donatorskih sredstava na prioritetne oblasti;
- osigurajte da inicijative koje imaju za cilj reformu pravosuđa u Bosni i Hercegovini, naročito zahtjevi u pogledu članstva u Evropskoj uniji, kao prioritet izdvoje potrebe kantonalnih i okružnih pravosuđa koji se bave zločinima iz rata;
- osigurajte da policijska reforma u BiH uzme u obzir potrebe kantonalnih i okružnih tužilaca i stvori uslove za efektivne i politički neutralne istrage slučajeva ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida.

Zahvale

Razgovore za potrebe ovog izvještaja su vodili Joshua Franco; Leonard H. Sandler, stipendist Programa za međunarodnu pravdu; Benjamin Ward, pomoćnik direktora u Odjelu za Evropu i Centralnu Aziju; te Wanda Troszczyńska Van Genderen, istraživač u Odjelu za Evropu i Centralnu Aziju. Autor ovog izvještaja je Joshua Franco, a uredili su ga Richard Dicker, direktor Programa za međunarodnu pravdu, i Sara Darehshori, viša savjetnica Programa za međunarodnu pravdu. Param-Preet Singh, savjetnik Programa za međunarodnu pravdu, uređivala je te pružala smjernice i pomoć tokom istraživanja i sastavljanja izvještaja. Wanda Troszczyńska Van Genderen također je uređivala izvještaj. Pravni pregled je uradio Clive Baldwin, viši pravni savjetnik, dok je Ian Gorvin, viši programski urednik, obavio programski pregled. Pravno istraživanje na B/H/S-jeziku za ovaj izvještaj obavili su stažisti Sanja Popović i Daniel Gerstle. Pravni pregled na B/H/S-jeziku obavili su volonteri Alexandra Milenov i Ivan Jovanović. Bogdan Ivanišević se je velikodušno ponudio kao korektor izvještaja. Mia Pšorn, pridruženi član Programa Međunarodne pravde, je pomogla sa prevodom, uredom i proizvodnjom ovog izvještaja. Grace Choi i Fitzroy Hepkins su isto tako pomogli sa proizvodnjom. Human Rights Watch se također želi zahvaliti prevodiocima Omaru Beganoviću, Nedžadu Sladiću, i Sanji Pavlović.

Human Rights Watch se želi zahvaliti svim pojedincima koji su odvojili vremena da daju informacije za ovaj izvještaj. Naročito smo zahvalni našim kolegicama i kolegama iz organizacija civilnog društva u BiH na njihovom uvidu, kao i pomoći u identificiranju osoba za razgovore i organiziranju logističke podrške.

Program za međunarodno pravosuđe želi izraziti zahvalnost Fondaciji John D. i Catherine T. MacArthur, kao i Fondaciji JEHT na njihovoj podršci našem programu.